

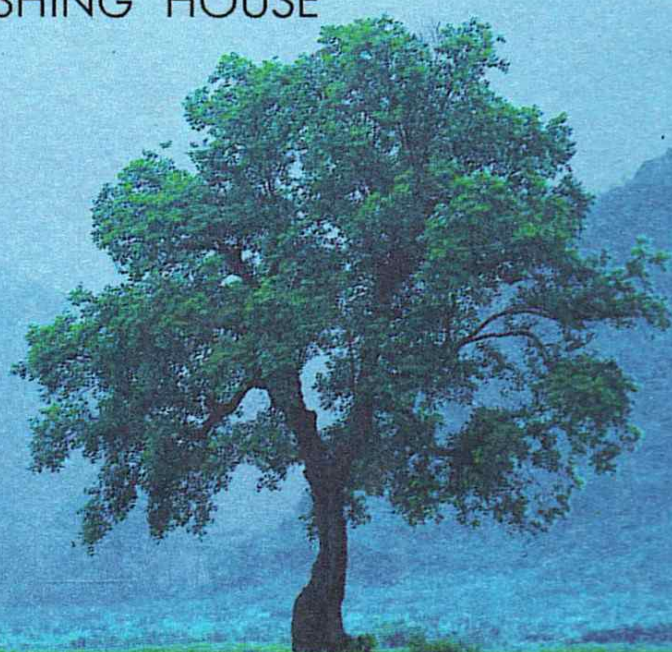
Tufan Minnullin

Almandar from Aldermesh

Әлдәрмештән
Әлмәндәр

Альмандар
из Альдермеша

MAGARIF PUBLISHING HOUSE

Almandar from Aldermesh

Әлдермештән Әлмәндәр

Альмандар из Альдермеша

WORLD ASSOCIATION
OF WRITERS
P.E.N. INTERNATIONAL

TATAR P.E.N. CENTRE

Tufan Minnullin

**Almandar
from Aldermesh**

**Әлдәрмештән
Әлмәндәр**

**Альмандар
из Альдермеша**

Editorial Board:

Tufan Minnullin

President of the Tatar P.E.N.Centre

Razil Valeyev

Vice-President of the Tatar P.E.N.Centre

Mudaris Valeyev

Director of Magarif Publishing House

Akhat Mushinsky

Executive Director of the Tatar P.E.N.Centre

Translated by *Alexei Sakharov*

Туфан Миңнуллин

Әлдөрмештән Әлмәндәр

*2 пәрдәле, 4 күренешле, пролог,
интермедия һәм эпилоглы комедия*

*Күп йөргән, күпне күргән,
донъяның ачысын-төчесен
татыган, ләкин күңел көр-
леген югалтмаган авылым
картларына багышлыйм.*

КАТНАШУЧЫЛАР:

Әлмәндәр — Әлдермеш авылы карты, 91 яшендә.

Искәндәр — Әлмәндәрнең өлкән малае, 70 яшендә.

Өммиә — Искәндәрнең карчыгы, Әлмәндәрнең килене, 65 яшендә.

Хәмдебану — Әлдермеш авылы карчыгы, 70 яшендә.

Евстигней — Әлмәндәрнең Антоновка авылындагы «знаком»ы, 85 яшендә.

Гөлфирә — Әлмәндәрнең улының оныгы, 17 яшендә генә.

Йөзембикә — Әлмәндәрнең карчыгы, Гөлфирә белән бер яшьтә.

Илсур — Әлдермеш авылының 5—6 яшьлек малае.

Мансур — Әлдермеш авылы егете, 18 яшендә.

Газраил — яше билгесез, ләкин карт икәне күренеп тора.

Әжәл — ул да яшь түгел.

Фәрештә — Газраилнең секретаре.

ПРОЛОГ

Беренче пәрдә ачыла. Ут икенче пәрдәне яктырта. Анда Җир шарының ике түгәрәккә бүленгән картасы эленеп тора. Карта каршына, кулына күрсәткеч таяк тотып, Газраил баскан. Ул, авыз эченнән генә ниндидер аңлаешсыз бер көйне көйләп, картадан Әлдәрмеш авылын эзли. Таба алмагач, кинәт борыла да кесәсеннән телефон трубкасын тартып чыгара.

Газраил (телефон трубкасына). Сезде? Минем янга кереgez.

Фәрештә керә.

Фәрештә. Тыңлыйм сезне, Газраил әфәнде.

Газраил (картага күрсәтеп). Нәрсә бу?

Фәрештә. Җир өстенең картасы.

Газраил. Җир өстенең картасы булгач, кайда монда Әлдәрмеш?

Фәрештә (картадан Әлдәрмеш авылын эзли). Әлдәрмеш... Әлдәрмеш... Әлдәрмеш... Шәһәрме ул, авылмы?

Газраил. Илле йортлы авыл булырга тиеш.

Фәрештә. Әлдәрмеш... Әлдәрмеш... Ул авыл Европаның көнчыгышында яки Азиянең көнбатышында булырга тиештер. Әлдәрмеш... Әлдәрмеш... Менә ул! Менә ул Әлдәрмеш!

Газраил (картадагы Әлдәрмешкә таягы белән төртеп). Кара син аны, әкәянни, кайда качып яткан.

Фәрештә. Әкәянни түгел, Газраил әфәнде, окаянный.

Газраил. Күп белмәgez! Барыгыз, бер мең биш йөз илленче номерлы Әжәлгә әйтеgez, минем янга керсен.

Фәрештә чыгып китә. Берәздән Әжәл керә.

Әжәл. Мөмкинме?

Газраил. Кер әйдә. Хәлләрең ничек, Әжәл?

Әжәл. Ярыйсы.

Газраил. Эшсезлектән интекмисеңме?

Әжәл. Тын алырга да вакыт юк, үзегез беләсез.

Газраил. Сиңа тагын командировкага китәргә туры киләчәк.

Әжәл. Кай якка?

Газраил (*таягы белән картадагы Әлдермешкә төртөп*). Менә монда, Әлдермешкә!

Әжәл. Анда кем бар?

Газраил. Әлмәндәр карт.

Әжәл. Хәле начармыни?

Газраил. Киресенчә, жир жимертеп йөри.

Әжәл. Алайса нигә?..

Газраил. Тыңла. Мин бүген жир өстендәге адәм балаларының исем-леген карап утырдым. Кулыма Әлдермеш авылында яшәгәннәрнең һәм яшәүчеләрнең исемлеге эләкте. Шунда күрәм ки, Әлдермеш авылында элек-электән туксаннан узып яшәгән берәү дә булмаган. Ә менә Әлмәндәр картка туксан бер. Ишетәсеңме, туксан бер! Нигә ул, бүтәннәрдән узып, бер ел артык яшәгән? Бу ни?! Миннән качып бер ел артык яшәргә аның ни хакы бар?! Кыскасы, хәзер үк Әлдермешкә юл тот. Ярты сәгать вакыт бирәм, Әлмәндәрне минем янга алып кил.

Әжәл. Баш өсте. Әмер үтәлەرگә тиеш. Исеме ничек дидегез әле?

Газраил. Әлмәндәр. Әлдермештән Әлмәндәр.

Әжәл. Биографиясе ничек?

Газраил. Картотека минем секретарем Фәрештәдә. Аңардан ал.

Әжәл. Хушыгыз. Мин Әлдермешкә төшеп киттем.

Ут сүнә.

БЕРЕНЧЕ ПƏРДƏ

I күренеш

Ут яна. Әлдөрмеш авылында Әлмәндәр картның ишегалды. Верстак. Верстак янында ышкыланган, ышкыланьрга әзерләнгән такталар өеме. Ишегалдына өйнең ян тәрәзәләре караган. Койма буенда самолет трабына охшатып эшләнгән баскыч. Баскыч өстендәге мәйданчыкка тәхеткә охшатып әйләнгеч кресло куелган. Ул креслога менеп утырсаң, авыл күренә. Әлмәндәр өе яныннан юл уза. Ул юлдан авыл халкы үтеп йөри. Койма, капка, тәрәзә наличниклары, баскыч төрле төслөргә буялган. Барысы да Әлмәндәр картның кулы белән эшләнгән. Ут янганда Әлмәндәр карт верстак янында көйликөйли такта ышкылый.

Әлмәндәр. Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Тәүбә иттең мәллә очмаска?
Тәүбә итсәң дә син, мин итмөдем
Чибәр-чибәр кызлар кочмаска.

(Ышкылап бетергән тактасын верстакка сөяп куя да өйнең ишегалды ягына чыга торган тәрәзәсе янына килеп кычкыра.)

Әй, кем бар өйдә, чөй чыгарыгыз!

(Баскычтан менеп креслога утыра, жырын дәвам итө.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кай имөнгө куньп сайрадың?

(Койма яныннан узучылар Әлмәндөргә сәлам биреп узалар; Әлмәндәр аларның сәламен рәхәтләнөп кабул итө. Кайберәүләре белән сөйлөшө.)

Исән бит өле, Сәйфулла... Рәхмөт... Утырырга дигөндө утырабыз да аны... Эшкә ашыгасыңмы?.. Карале, Сәйфулла, бригадир Гаптөрине күрсөң әйт, Әлмәндәр абый сиңа ахмак дип әйтте, дигөн. Мин үз гомерөмдө кешегә андый сүз әйтмөдем, менә бүгөн әйтәм.

Ни өчен, дисеңме? Үзе мине мыскыл итте. Эш бирми, син карт инде, рәхәтләнеп ял ит, ди. Сау бул, Сәйфулла, эшләрең уң булсын.

Ала карга дигән, әй, асыл кош... Әйбәт, бик әйбәт, кызым. Һәй, Әлмәндәр бабаң әле синең туга барып черә-черә биеячәк. Кияүгә чыгарга жыенмыйм, дисеңме? Алай димә, кызым... Чишмәгә суга барасыңмы? Сау бул. Юлың уң булсын. Гомерең чишмә суы кебек ару булсын.

Ала карга дигән, әй, асыл кош... *(Кинәт кемнеңдер килгәннен күрәп, урамга арты белән әйләнеп утыра.)* Ә мин синең сәләмеңне алмыйм. Син мине мыскыл иттең. Казанда укып кайткан да бригадир булган, имеш. Казанда укып кайткан булсам, мин әллә кем булыр идем. *(Кинәт урам якка әйләнеп.)* Ни дидең?.. Иртәгәме?.. Сарыклар абзарын ремонтларгамы?.. Рәхмәт, Габдрахман әнем. Юкка гына Казанда укып кайтмаганың икән. Һәмишә шулай мәгънәле бул. *(Шатланып брак жыры башлай.)*

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кай имәнгә кунып сайрадың?
Син сайрамасаң да, мин сайрадым —
Чибәр-чибәр кызлар сайладым.

(Урамда Хәмдебануны күрәп.) Хәмдебану... *(Тиз генә баскычтан төшәп, капканы ача. Анда Хәмдебану карчык күрә.)*

Хәмдебану. Исәнлекме-саулыкмы, Әлмәндәр абзый?

Әлмәндәр. Шәп бит әле, Хәмдебану. Кай якка таба теркелдисең?

Хәмдебану. Шул, теркелдәрлек кенә калды инде. Менә чыккан идем.

Әлмәндәр. Ишегалдына уз, Хәмдебану, сөйләшәп утырыйк. *(Хәмдебану ишегалдына кергәч, капканы яба да бикләп үк куя.)* Әйдә, түрдән уз, утыр.

Хәмдебану *(такталарны күрәп).* Үзең бер генә дә тик тормыйсың, Әлмәндәр абзый. Тагын ни ясарга жыенасың?

Әлмәндәр *(түбәтәен артка чигерәп).* Дача.

Хәмдебану. Ни дидең?

Әлмәндәр. Дача, Хәмдебану, дача! Казанга баргач, Искәндәрнең кызының кызы Казан читендәге бакчаларына алып барды. Шунда тактадан өй салганнар, шул дача дип атала, белдеңме?

Хәмдебану. Алай икән. Син дә шуны эшлим дисеңме?

Әлмәндәр. Ясыйм. Бакча уртасына дача ясап куям.

Хәмдебану. Ындыр табагы чаклы бу өгез кысанга киттемени?

Әлмәндәр. Китте. Килен явызланды. Картая башлады. Картайган саен явызлана. Булмады, малайның бәхете булмады, озын гомерле хатынга туры килде.

Хәмдебану. Алай димә, Әлмәндәр абзый, үзең дә Аллага шөкер.

Әлмәндәр. Үзең дә... Нәрсә үзем дә?.. Мин — ир кеше. Ир кеше үз гомерендә ике хатын да жирләрлек яшәмәгәч, ир кеше буламы.

Хәмдебану. Әстәгъфирулла...

Әлмәндәр. Син курыкма, Хәмдебану. Мин ике генә дидем, өч димәдем. Син, Ходай кушса, озак яшәрсең. Нишләтим, Йөзембикә белән Фәхрижамалның гомерләре кыска булды, берсе алтмышта, икенчесе житмеш дүрттә дөнья куйдылар. Үзең беләсең, гаебем юк, үз әжәлләре белән үлделәр... Инде менә болай, Хәмдебану, сиңа әйтергә күптән йөрим, ялгыз башың яшәве сиңа жиңел түгелдер... Әллә, мин әйтәм... Чык син миңа кияүгә...

Хәмдебану. Әстәгъфирулла...

Әлмәндәр. Өрмәгән жиргә дә утыртмам, жәй көннәре бакча уртасындагы дачада яшәрбез.

Хәмдебану. Килешмәгәнне... Олы башың белән әллә ниләр сөйләп утырасың, Әлмәндәр абзый. Житмеш яшьлек карчыктан көлмәсәң...

Әлмәндәр. Көлмим мин, чынлап әйтәм, Хәмдебану. Ир башым белән килен кулына карап ята алмыйм ич инде мин. Жир жимертеп йөргән чагымда...

Хәмдебану. Кит, кит, Әлмәндәр абзый. Картая алмадың. Мин белә белгәннән авылның Шүрәлесе булдың.

Әлмәндәр. Шүрәле булып ни явызлык кылдым?

Хәмдебану. Явызлык кылдың димим, кеше көлдердең.

Әлмәндәр. Көлсә ни булган?..

Хәмдебану. Булмаса да...

Әлмәндәр. Син, Хәмдебану, тегеләй-болай дигән булып миннән гаеп эзләмә. Миннән дә әйбөтрәкне таба алмассың. Боргаланма, Хәмдебану.

Чечең бөдрә, чечең көдрә,
Көдерәсен жыл өрә;
Боргаланып йөргән булып
Кызлар үзен сөйдерә.

Хәмдебану. Әстәгъфирулла... Тфү, кешедән оят! *(Кинәт борылып капкага таба атлый.)* Чакырып кертеп, рисвай итеп чыгармасаң... *(Капканы тарткалап.)* Кая, нәрсә соң бу?

Әлмәндәр. Бикләнгән ул, Хәмдебану.

Хәмдебану. Нишләгән тагын?..

Әлмәндәр. Бикләнгән, дим.

Хәмдебану. Ач, ач тизрәк.

Әлмәндәр. Нәрсә кычкырасың. Әйтмәк бар, көчләмәк юк. Хәзер элекке заман түгел, бар да үз иркендә. Теләмисең икән, дүрт ягың кыйбла. Үзеңә яхшылык эшләмәкче идем. *(Капканы ачып, Хәмдебануны чыгарып җибәрә. Сөйләненп кала.)* Муладис карчык, нык тора.

Мансур тавышы. Исәнмесез, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән әле, малай. Әйдә кер. *(Мансур керә.)*

Мансур. Кереп торырга вакытым юк. Әлмәндәр бабай, Гөлфирә кайтмадымы әле?

Әлмәндәр. Кем соң ул Гөлфирә?

Мансур. Көлмә инде, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Көләм әле, малай. Гөлфирәнең кем икәннен әйтмәсәң, мин дә әйтмим.

Мансур. Синең оныгың.

Әлмәндәр. Дәрәс әйтмәдең, оныгыңның кызы. Минем оныгыңның кызы сиңа нигә кирәк?

Мансур. Нигә кирәк дип, болай гына.

Әлмәндәр. Бар чыгып кит. Минем оныгыңның кызы болай гына кирәк булгач, сөйләшеп тә тормыйм.

Мансур. Кайтмадымыни?

Әлмәндәр. Белмим.

Мансур. Әйт инде, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Әйт, нигә кирәк?.. Яратам, шуңа кирәк диген, жебегән авыз... Кайтмады әле. Кайткач, үзем барып әйтермен.

Мансур. Сау булып тор, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән бул, малай. (Мансур чыгып киткәч, капканы яба да тәрәзә янына килә.) Әй!.. Әй дим. Нәрсә анда, әллә йоклап ятасызмы? Чәй чыгарыгыз!

Җавап бирүче булмагач, тәрәзәне шакырга тотына. Тәрәзә ачыла, анда Өммия.

Өммия. Ни булды инде тагын?

Әлмәндәр. Әллә колагыгызга сумала сылап куйдыгызмы? Ярты сәгать кычкырам.

Өммия. Йө-йө, әткәй, узынма. Нәрсә кирәк?

Әлмәндәр. Нәрсә кирәк... Чәй кирәк!

Өммия. Самавыр кайнаган, өйгә кереп эч.

Әлмәндәр. Өйгә кереп эчәргә — беткән ди минем эшем. Мин бит сезнең кебек тик ятмыйм.

Өммия. Кем кушкан сиңа... Кирәкле эш эшләп йөрмисең, такта әрәм итеп кенә йөрисең.

Әлмәндәр. Телеңә салынма. Килен булсаң, телеңне тый.

Өммия. Җитәр, болай да кырык ел тел яшердем. Җүләр булганмын.

Әлмәндәр. Кырык ел сөйләмәгәнеңне ун елда чыгарып бетердең инде. Матри, килен!.. Мин кызсам...

Өммия. Кызсам, дигән була... Кызып нишләрсен... (Тәрәзәне ябып куя.)

Әлмәндәр. Уңмады, уңмады малай. Әрәм үтте гумере малайның. Шулай... Чурту-матыр, дөбер-шатыр, үтте китте яшь гумер, диген. (Верстак янына килә.)

Чынаяк күтәрәп, өйдән Өммия чыга.

Өммия. Кая куйыйм? Бал белән эчәсезме, әткәй, вәринья беләнме?

Әлмәндәр. Китер монда. (Өммия чынаякны верстак өстенә куя.) Бал тирләтә, килен, шикәр чыгар. (Өммия кереп китә.) Акылына килгән. Пәриләрен качырып тормасаң, хәзер базыналар. (Өммия

шикәр чыгарып верстак өстенә куя да кереп китә.) Әллә кая югалма, кычкырырлык булмасын! (Верстак өстенә утырып, чөй эчә.) Юк инде, үзеңнең хәләл хатының булмаса, юк инде. Чурту-матыр, Йөзембикә ясаган чәйне эчеп жибәргәч, өчәр көн айный алмый йөри идем.

Шулчак койма өстендә Илсурның чуалган чәчле башы күренә.

Илсур. Бабай, нихәл!

Әлмәндәр. А-а-а... Илсур килгән. Төш әйдә минем янга, агай-эне ак мыек.

Илсур. Төшмим.

Әлмәндәр. Ник төшмисең?

Илсур. Ату канфит бирәсең.

Әлмәндәр. Бирсә ни...

Илсур. Мин аны ашыйм да тешем авырта.

Әлмәндәр. Кер, канфит бирмәм. (Илсур капкадан керә дә, туп-туры верстак янына барып, верстак өстенә менеп кунаклый.) Йә, Илсур, агай-эне, күрешеп жибәрик. Шапылдатып күреш. (Кулын суза, Илсур аның кулына чәпелдәтеп суга.) Менә шулай. Инде кил борыңныңны сөртеп куйыйк. (Күлмәк итәген әйләндереп, Илсурның борынын сөртә.) Менә шулай. Юкса маңкалы борын белән йөрү егетләргә килешми, кызлар сөймәс үзеңне.

Илсур. Мин аны сөртәм, ул тагын чыга.

Әлмәндәр. Йә, нинди яңа җырлар өйрөндең?

Илсур (кычкырып җырлап жибәрә).

Су буенда тал-тирәк,
Тал-тирәккә су кирәк;
Кыска буйлы егетләргә
Озын буйлы кыз кирәк.

Әлмәндәр. Шәп!

Илсур (тагын да кычкырып җырлап).

Аклы күлмәкләр килешми
Кия белмәгәннәргә;
Сөягеңне әрәм итмә
Сөя белмәгәннәргә.

Әлмәндәр. Әйбәт! Тагын, тагын.

Илсур. Тагын әле өйрәнгәнем юк.

Әлмәндәр. Киләсе юлы күбрәк өйрәнәп кил, ярыймы.

Илсур. Ярый.

Әлмәндәр (тәрәзә янына барып). Килен! Әй, килен, сиңа әйтәм.

Өммиә (тәрәзәне ачып). Нәрсә инде тагын?

Әлмәндәр. Кашык белән бал алып бир.

Өммиә. Үләм, тирләтә дидең бит әле генә.

Әлмәндәр. Үземә түгел.

Өммиә (Илсурны күреп). Бетмәс монда алар. Бөтен авыл малае безнең ишегалдында.

Әлмәндәр. Әйткәнне тыңла.

Өммиә. Канфит ярамаган, бигрәк тагын — бал.

Әлмәндәр. Канфит ашаса, теше авырта аның.

Өммиә. Бал ашаса, эче авыртыр.

Әлмәндәр. Канымны кыздырасың, килен!

Өммиә. Соң бит, өткәй...

Әлмәндәр. Әйткәнне эшлә! (Өммиә югала да кашык белән бал алып килеп Әлмәндәргә суза. Әлмәндәр Илсур янына килеп.) Яле, агай-эне, кабып җибәр әле.

Илсур. Кирәкми.

Әлмәндәр. Нәрсә — кирәкми... Син алай тиз үпкөлөүчән булма... Егет бул, кабып җибәр. Ач әле авызыңны. (Илсур авызын ача, Әлмәндәр бал каптыра.) Тәмлеме?

Илсур. Эһе.

Әлмәндәр. Эһе булмаска, бал ич ул. Инде болай эшлик, кашыкка сыланганын менә монда сылап куйыйк. Кабып йоткач тиз бетә, болай озак итеп ялап йөрисең. (Кашыкка ягылган балны Илсурның ирен кырыйларына сылай.) Инде бар, иптәшләрең янына йөгәр.

Илсур. Рәхмәт, бабай. (Ирен кырыйларын ялый-ялый чыгып йөгәрә.)

Өммия (ул Әлмәндәрнең кыланышларын тәрәзәдән карап торган). Сабый да сабый, син дә сабый.

Әлмәндәр. Синең кебек тумас борын картаймам инде. Жиде бала үстөрөп, балалар яратмыйсың. Алар булмаса, бу дөнья ни чуртыма... Чәең бетте, чәй чыгар.

Өммия. Үләм, кай арада чүмереп бетердең? Мин сиңа афисәнке түгел.

Әлмәндәр. Телең тагын озынайдымы?..

Өммия. Озынайса да, кыскарса да — үз телем.

Әлмәндәр. Үз телең түгел — шайтан теле.

Өммия. Булсын. Үзеңдә дә сандугач теле түгел.

Әлмәндәр. Әрепләшмә дим минем белән. Мин сиңа кайната. Кара аны, килен, матри, мин кызсам...

Өммия. Кызсам дигән була... кызып нишләтерсең?.. (Тәрәзәне ябып куя.)

Әлмәндәр. Вәт бит, ә! Чәтелдәп тора бит. Уңмады малай, уңмады. Үземдә булса... Юк инде, үземнән дә булмады, юаш булдым. Ни беренче хатынга, ни икенчесенә кизәнгәнем булмады.

Өйдән, кулына чынаяк тотып, Искәндәр чыга.

Искәндәр. Әй-яй, тынычлап ятып торырга да бирмисең, әти. Нәрсә инде син. Кереп эчсәң булмыймы?

Әлмәндәр. Булмый. Өстәл артында дөнья онытып чәй эчеп утырырга минем вакытым юк. Син эч чәйне яткан килеш.

Искәндәр. Беләсең ләбаса, мин авырыйм.

Әлмәндәр. Чирләшкә! Япъ-яшь башыңнан... Житмеш яшендә чирләп ята.

Искәндәр (чынаякны Әлмәндәргә биреп). Мин күргәннәре күрсәң... (Утын пүләне өстенә утыра.)

Әлмәндәр. Нәрсә күрдең?

Искәндәр. Дүрт ел буе сугышта йөрдем.

Әлмәндәр. Харап икән. Мин монда дүрт ел буе синең биш ыштансызыңны ашаттым. Һәрберсе яэжүж-мәэжүж кебек, балчыкка чыкканчы ашылар иде. Өч ел буе присидәтел булып синең хаты-

ның ише зобаниләр белән талаштым. Аларның һәрбересе ун нимескә тора. Сугышта йөргән, имеш...

Искәндәр. Тәнем тулы яра эзләре.

Әлмәндәр. Жүләр. Пешмәгән, шуңа күрә яра. Кулыңда пушкы була торып, яраланып ят, имеш. Япон сугышында кулымда мылтык кына иде, чурт та булмады. Синең чактагы сыман пушкы артында посып ятмый идек, штык тотып, японның өстенә бара идек.

Искәндәр. Ярый инде, синең белән бәхәсләшеп буламы.

Әлмәндәр. Бәхәсләшмә дә. Ник дисәң, үзең гаепле. Авырыйм дип өйдә ятасың. Чир ул яткан кешене эзләп йөри. Эшләгән кешедән курка. Ник дигәндә, ул аңа ябышып торалмый, тир белән юылып төшә. Бар, утырма күз көеге булып, кереп ят. Чынаякларны ала кер. Хатыныңа әйт, кичкә үзе кискән токмач белән итле аш пешерсен. (*Искәндәр, чынаякларны алып, әкрән генә өйгә кереп китә. Әлмәндәр аның артыннан карап кала.*) Шулай... Чурту-матыр, Гитлер тәресе, әрәм итте әзмәвердәй малайларны. Чирләп ята торган кешеме. Житмеш яшеңнән әжәл көтеп ят инде.

Әкрән генә капка ачыла, аннан Әжәл килеп керә.

Әжәл. Әссәламегаләйкүм.

Әлмәндәр. Әлегә мегаләйкүм. Әйдә, түрдән уз.

Әжәл. Узарга туры килер. (*Әлмәндәр янына килеп.*) Әлмәндәр атлы карт син буласыңмы?

Әлмәндәр. Әлмәндәре мин булам, карты кайдадыр, белмим. Кем дип белим үзеңне, күргән-сөйләшкән кешем түгел, ахрысы.

Әжәл. Иң әүвәл кул бирешеп күрешик, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Танымаган кешемә кул бирергә ашыкмыйм мин.

Әжәл. Шулаймы... Ярый, алайса. Ишегалдында кеше-кара юкмы?

Әлмәндәр. Нәрсә син, ышпиун кебек каранасың? Кешедән яшерен эшем юк.

Әжәл. Син ашыкма, Әлмәндәр. (*Боерган тавыш белән.*) Соравыма жавап бир!

Әлмәндәр. Күреп торасың лабаса, үзем генә.

Әжәл. Бик яхшы. Кил әле якына, утыр минем янга. (*Бүкәнгә утыра.*)

Әлмәндәр (якын килмичә). Кем син?

Әжәл. Ашыкма, дидем. Утыр. (Әлмәндәр урыныннан кузгалмач, үзе Әлмәндәр янына бара.) Әшне моннан башлык, Әлмәндәр. (Кесәсеннән блокнот чыгарып карый.) Әйе, исемең синең Әлмәндәр, атаңның исеме Жиһангир, бабаң Моратхужа атлы. Телесең икән, жиде бабаңа хәтле санап күрсәтә алам. Моннан өч көн элек сиңа туксан бер яшь тулган. Ике тапкыр өйләнгәнсең. Кыскасы, менә бу дәфтәргә синең бөтен гомерең тәфсилләп язып куелган.

Әлмәндәр. Әкәмәт... Кем соң син?

Әжәл. Кул бирергә теләмәдең, Әлмәндәр, инде ашыкмыйча тыңла. Бабаң кырыкта, атаң кырык биштә дөнья куйганнар. Син нишләп туксан бергә життең?

Әлмәндәр. Анда синең ни эшең бар!

Әжәл. Бар, Әлмәндәр. Барлыгын соңрак белерсең. Соравыма җавап бир.

Әлмәндәр. Бөтен гүмеремне белгәч анысын да үзең бел. Яшисем килде — яшәдем. Синең ни эшең бар?

Әжәл. Ха! Яшисе килгән имеш. Кемнең яшисе килми. Ләкин кеше мәңгелеккә килмәгән.

Әлмәндәр. Туктале, чурту-матыр, син монда... Бар, үтбәләвәй, эшемне калдырып йөрмә. (Кулына ышкы ала.)

Әжәл (Әлмәндәр кулындагы ышкыга тотынып). Мин шаярырга килмәдем, Әлмәндәр. Мин шаяра белмим. (Әлмәндәр аптырап Әжәлгә карап тора да кинәт артка чигенеп куя.) Әллә таныдыңмы, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Күргәнем бар кебек.

Әжәл. Ялгышмыйсың, Әлмәндәр. Без синең белән өч тапкыр очраштык, монысы дүртенчесе һәм соңгысы.

Әлмәндәр. Кем соң син?

Әжәл. Мин сине күрүгә үк таныдым. Бераз үзгәргәнсең үзгәрүен, шулай да таныдым. Без синең белән беренче тапкыр бер мең тугыз йөз бишенче елда очрашкан идек. Япон сугышы вакытында. Син яраланып ята идең, мин сине алып китәргә килдем. Син китәргә теләмәдең. Озак көрәштең. Яшь идең шул, көчле идең, мине ектың.

Ачуым килде килүен, ләкин, нишләмәк кирәк, кире борылып китәргә туры килде. Хәтерлисезме?

Әлмәндәр. Хәтерләмим.

Әжәл. Яхшы. Икенче очрашу бер мең тугыз йөз унбишенче елны булды. Син урман эчендә бил тиңентен сазлыкка баткан идең, пленнан качып чыгуың иде. Мин килдем. Шунда син миңа әйттең, сазлыктан чыгыйм, алып китәрсез, дидең. Мин көттем, син чыктың. Һәм чыккач йөгәрдең, мине алдадың.

Әлмәндәр. Син...

Әжәл. Өченче тапкырында, бер мең тугыз йөз утызынчы елда, колхоз төзеп йөргәнең өчен кемнәрдер сәнәк белән кадаганнар иде. Син урман сукмагында ята идең. Мин тагын килдем. Ләкин Евстигней исемле бер кеше килеп чыгып, сине минем кулдан тартып алды. Таныдыңмы инде?

Әлмәндәр. Син Әжәлме?

Әжәл. Нәкъ үзе.

Әлмәндәр. Ник килдең?

Әжәл. Әжәл кешеләр янына ни өчен килә?

Әлмәндәр. Мин сине чакырмадым.

Әжәл. Теге чакларда да син мине чакырмаган идең.

Әлмәндәр. Мин бит яралы түгел, исән-сау.

Әжәл. Менә монысы икенче мәсьәлә. Газраилдән качып кирәгеннән артыгын яшәгәнсең. Иң күп дигәндә син туксанга гына җитәргә тиеш идең. (Кесәсеннән кәгазь чыгарып.) Менә шушы урынга кулыңны куй.

Әлмәндәр. Нәрсә ул?

Әжәл. Повестка. Шуңа кулыңны куюың була, туп-туры безнең шеф Газраил янына юнәләсең.

Әлмәндәр. Сөйләмә юкны.

Әжәл. Мин ялган сөйләмим. Куй кулыңны, вакытым тар. План үтисем бар. Бу юлы мине ега алмассың, алдатмам да, коткарып калучы да булмас. Кулыңны куй.

Әлмәндәр (паузадан соң). Вакыт җитте, дисеңмени?

Әжәл. Әйе, житте.

Әлмәндәр. Бик тиз була түгелме соң?

Әжәл. Нинди тиз. Туксан бергә жит тә тиз, имеш.

Әлмәндәр. Ярый, уйлап карармын.

Әжәл. Бернинди уйлау юк. Кулыңны куй. Минем белән бәхәсләшергә, тарткалашырга уйлама. Бер генә адәм баласының да мине жиңгәне юк. Галимнәр дә, патшалар — барысы да жиңгелеп киләләр.

Әлмәндәр. Эшлисе эшләрем бар бит әле.

Әжәл. Бер генә адәм баласының да дөньядагы эшне эшләп бетергәне юк. Әгәр бөтен эшне син эшләп бетерсәң, синнән соң килгәннәргә эш калмас иде. Эшсезлектән гажиз булган кешеләр акылдан язарлар иде.

Әлмәндәр. Менә хәзер үк дисеңмени?

Әжәл. Бу нинди урынсыз сорау! Әйтәм бит, вакытым юк. Бүтән жирләргә дә өлгерәсем бар.

Әлмәндәр. Алай икә-ән...

Өммия (тәрәзәне ачып). Әткәй, кер әле.

Әлмәндәр. Ни булды тагын?

Өммия. Нигәдер Искәндәр авырайды. (Тәрәзә ябыла.)

Әжәл. Нинди карчык ул?

Әлмәндәр. Минә белгәч аны да белергә тиешсең.

Әжәл. Гафу ит, кызыксынганым юк әлегә.

Әлмәндәр. Киленем.

Әжәл. Искәндәр дигәне малаеңмы? Чирлиме?

Әлмәндәр. Синең жилиң кагылгандыр.

Өйгә таба бара. Аңа Әжәл иярә.

Керәсе булма өйгә!

Әжәл. Карап чыгыйм, бәлки ярдәмем кирәктер.

Әлмәндәр. Бусагадан атлыйсы булма. Колагың ишетәме? Минем янга килгәнсең, мин чыкканны көт.

Әжәл. Сүзеңне тыңлыйм, Әлмәндәр. Тик озаклама, чык.

Әлмәндәр кереп киткәч, ишегалды буйлап йөрөнә, Әлмәндәр таслап куйган такталарны өйләндереп-өйләндереп карый, өкрәнгәнә тәрәзә янына бара, тәрәзәгә үреләп, өй эчен күзләп, ишек ачылганны сизеп, тиз генә тәрәзә яныннан китә. Әлмәндәр өйдән чыга.

Әжәл. Йө, ничек?

Әлмәндәр. Нәрсә ничек?

Әжәл. Малаең Искәндәрнең хәле ничек, дим?

Әлмәндәр. Берни булмаган. Жибадур кебек таза кешегә ни булсын. Иркәләп үстердем малайны да хәзер иркәләп ята. Хатыны да үзенә тиң, чебен тимәс чер итәр.

Әжәл. Алдашасың бит, дус кеше, күзләреңнән күрәп торам.

Әлмәндәр. Күрсәң күрерсәң инде, чутыр-матыр. Йөрисең эч पोшырып. (Верстак янына барып, ышкылый башлаган тактасын ышкыларга тотына.)

Әжәл. Нишләвең, Әлмәндәр, сөйләштек ич.

Әлмәндәр. Нәрсә сөйләштек? Чуртым да сөйләшмәдек. Син сөйләдең. Мин тыңладым.

Әжәл. Мин чыкканны кәт, дидең, кулыңны куй.

Әлмәндәр. Куярмын, ашыкма. Тотып тор тактаның теге башынан.

Әжәл. Син минем белән алай сөйләшмә. Ачуымны чыгарма. Ачуым яман минем, мине тыңламаганнарга рәхимсез мин.

Әлмәндәр. Күзең чыкмаган булса күр, жыенам бит.

Әжәл. Үлөргә жыенган кеше такта ышкыламый.

Әлмәндәр. Ахмак! Минем каберемә чардуган кирәк булачакмы? Чардуган корыр өчен такта кирәкме?!

Әжәл. Анысы икенче эш, әйдә тизрәк ышкыла.

Әлмәндәр. Туксан бергә житкәч тиз ышкылап булмый шул. Тот, дим, тактаның теге башынан.

Әжәл. Мин монда такта башы тотарга килмәдем.

Әлмәндәр. Алайса кәт. (Такта ышкылай, үзе жыр суза.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Тәүбә иттең мәллә үлмәскә?
Син тәүбә итсәң, мин дә иттем
Әжәл дуска кулым бирмәскә.

Әжәл. Сүзеңнең кинаясенә төшенмим.

Әлмәндәр. Сүз түгел бу — жыр. Жырның жыртыгы юк. (Эшеннән туктап.) Син жырлый беләсеңме?

Әжәл. Ышкыла, туктама. Әйдә, әйттем бит, вакытым тар, болай да озак юандым.

Әлмәндәр. Ашыктырма, арыдым... Озак яши ала карга... Адәм баласына ала карга гумере дә кызганыч диген, ә!

Әжәл. Анысы минем карамакта түгел.

Әлмәндәр. Карамак, карамак. Муеның сузып минем янга син килгәнсең ич әле.

Әжәл. Мыскыл итми генә сөйләшүеңне үтенәм.

Әлмәндәр. Алла-а, бигрәк әдәпле.

Әжәл. Чардуган тактасын ышкылавыңны дәвам итүеңне үтенәм.

Әлмәндәр. Ашыксаң, үзең ышкыла.

Әжәл. Андый эш белән шөгыльләнгәнем юк.

Әлмәндәр. Әйрәнерсең.

Әжәл. Бу нинди тупаслык? Онытма, син мине түгел, мин сине алырга килдем.

Әлмәндәр. Укаң коелмас. Син минем гумеремне өзәргә килгәнсең әле, бер дә танавымны жыермыйм. (Такта ышкыларга керешә.)

Әжәл. Ә син нигә үзең эшлисең? Бүтәннәр эшләр иде чардуганыңны.

Әлмәндәр. Үз эшемне кешегә калдырганым юк.

Әжәл. Карап-карап торам да, бик ни күренәсең...

Әлмәндәр. Ни күренәм?

Әжәл. Бик ни. Бик алай нитмә, синең кебекләргә күргән мин.

Әлмәндәр. Мин дә сине күргән.

Әжәл. Аһа! Ошый башладың әле син миңа, картлач. Кайберәүләр мине күргәч мөлжәрәп төшәләр. Кул куйганда куллары калтырый.

Алып китүе дә кызык түгел. Күрәм, синең белән шактый ук кызык булачак. Болай булгач кетәм, әйбәтләп ышкыла чардуганыңның тактасын.

Әлмәндәр. Карылдап торма янымда, бар урамга чыгып утыр.

Әжәл. Юк, мин синең яныңнан китмим.

Әлмәндәр. Эшләгән кеше янында торганчы, пес иткән кеше янында тор.

Әжәл (авызын зур ачып рәхәтләнеп көлө). Шәп! Күптән көлгәнем юк иде. Куеп тор эшеңне, Әлмәндәр, утыр яныма. Тагын көлдер мине.

Капка ачыла, Гөлфирә керә.

Гөлфирә. Дәү бабай, мин кайттым. (Әлмәндәр ишетмәгәч.) Дәү бабай, дим! Мин кайттым.

Әлмәндәр (борылып карап). Ай, кызым кайткан. Кил әле монда, кил, кочакла дәү бабаңны.

Гөлфирә (йөгереп килеп Әлмәндәргә кочаклый). Кычкырам — ишетмисең.

Әлмәндәр. Әжәлетдин бабаң белән сөйләшеп тора идек.

Гөлфирә. Кем соң ул?

Әлмәндәр. Бер юньсез нәрсә инде шунда.

Гөлфирә. Алай димә, дәү бабай. Син үзең әйтәсең: кешеләргә ямьсез сүз әйтергә ярамый, дисең. Мин кайтканга сөендеңме, дәү бабай?

Әлмәндәр. Белмим инде, кызым, кем күбрәк сөенгәндер.

Гөлфирә. Мин дә, син дә...

Әлмәндәр. Теге дә.

Гөлфирә. Бабай белән әби өйдәләрме?

Әлмәндәр. Өйдәләр, кызым, өйдәләр. Әтиңнәр ни хәлдә?

Гөлфирә. Әйбәт. Сәлам әйттеләр. Сиңа бик матур күлмәк жиберделәр.

Әлмәндәр. Рәхмәт, кызым. Бар инде өйгә кер.

Гөлфирә йөгереп өйгә кереп китә.

Әжәл. Чибәр кыз үсеп килә.

Әлмәндәр. Күзең салма, явыз. Сиңа минем кебек ямьсезләр дә житеп арткан.

Әжәл. Әлмәндәр, бер акыл өйрәтимме үзеңә?

Әлмәндәр. Кирәкми, үз акылым житкән. Арттан кергән акыл жыл белән кире чыга.

Әжәл. Ярый соң, үзеңә кара. Кызык, әйеме, Әлмәндәр, берәүләр мине көтеп торалар, мин килмим. Син көтмәдең — мин килдем. Хикмәт шунда, Әлмәндәр, чакырылмаган жиргә кешеләр дә соңга калмыйча килә.

Әлмәндәр. Такылдап утырма, чурту-матыр, килгән юлыңнан кире кит.

Әжәл. Ничек инде — кит?.. Ничек аңларга?

Әлмәндәр. Шулай. Кыягазыңа кул куймыйм. Газраилең үзе килсен.

Әжәл. Алай булмый.

Әлмәндәр. Була. Минем анда барырга вакытым юк. Өйләнәсем бар.

Әжәл (*тагын рәхәтләнеп көлә*). Әкәмәт кеше син.

Әлмәндәр. Нигә авызыңны ерасың? Әгәрәнки дә беләсең килсә, сугышта югалган дүрт малаемның икесе өйләнмәгән иде. Үзем өчен бер өйләндем, бер малаем өчен икенче өйләндем, икенче малаем өчен тагын бер өйләнәсем бар. Ә син, тинтөк, жанымны сорап килгәнсең.

Әжәл. Гафу ит, мин сорамыйм, Әлмәндәр, таләп итәм.

Әлмәндәр. Куркытты. Әлмәндәрнең мыегы да селкенмәде.

Әжәл. Алайга китсә... (*Әлмәндәр өстенә килә.*)

Әлмәндәр (*такта күтәрәп*). Килеп кара.

Әжәл (*туктап калып*). Теге чакларда кызганмаган булсам...

Әлмәндәр. Кызганма идең.

Әжәл. Әлмәндәр, кызмыйча гына, сабыр гына уйлап кара әле...

Әлмәндәр. Уйларга вакытым юк. Күтәр теге такталарны.

Әжәл. Нишләтәбез.

Әлмәндәр. Такта ташыйбыз.

Әжәл. Кая? Нәрсәгә?

Әлмәндәр. Төпченмә. Ташып бетергәч күрерсең.

Әжәл. Вәт эләктем. (Такталар күтәрә.)

Ут сүнә.

II күренеш

Алма бакчасы. Бакча рәшәткә белән уратып алынган. Рәшәткә яныннан сукмак үтә. Сукмактан узучылар Әлмәндәргә сәлам биреп узалар. Әлмәндәр җавап бирә. Әлмәндәр белән Әжәл алачык ясыйлар. Әжәл кадаклый, Әлмәндәр тактаны тотып тора.

Әлмәндәр. Кыздыр әйдә, Әжәлетдин, кыздыр.

Әжәл. Әйтмә шул сүзеңне.

Әлмәндәр. Әйтмә, җаным, шул сүзеңне,
Йөрәгемә ярамый.

Чүкеч сабын алай тотмыйлар, сарык, бармагыңа сугасың. Менә болай тот. Әйдә, әллүр.

Әжәл тырышып-тырышып такта кадаклай.

Хәзер ничек, җайлымы, Әжәлетдин?

Әжәл. Эш түгел лә бу.

Әлмәндәр. Кәҗә маеңны чыгарамыни? Шулай ул. Ярый, ял итеп ал. Йә минем урынга үзең аягыңны сузарсың. Аннары җавап тот синең өчен теге дөньяда.

Әжәл. Мин үлемсез. (Кадаклаудан туктап, фәлсәфәгә бирелә.)
Үлемсез булу начар, Әлмәндәр. Үлү — зур бәхет ул. Сез кешеләр шуңа бәхетлеләр. Минем миллиард ел яшәвем сезнең бер ел гомере-гезгә тормый. Сез төзисез, сез өмет белән яшисез. Минем өмет юк, мин җимерүче.

Әлмәндәр. Җимермә, кем куша җимерергә.

Әжәл. Дөнья шулай корылган, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әйдә ярар, кадакла.

Әжәл. Ял итик берәз.

Берсе бүкәнгә, икенчесе алачык идәнә утыралар.

Әлмәндәр. Алып китәм, дисең инде, ә?

Әжәл. Шулай итәргә туры килә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Хәзер үк, дисең инде, ә?

Әжәл. Шулай булыр инде, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әллә соң берәз көтәсеңме?

Әжәл. Күпме?

Әлмәндәр. Илле ел.

Әжәл. Шаярма, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Дөньясы бигрәк әйбәтләнде бит.

Әжәл. Булмый.

Әлмәндәр. Хет ун ел.

Әжәл. Булмый.

Әлмәндәр. Бер ел.

Әжәл. Әйтәм бит, Әлмәндәр, булмый. Ярамый.

Әлмәндәр. Бер ай, бер атна...

Әжәл. Булмаганны сөйләмә.

Әлмәндәр. Соң, явыз, минем оныкларым бар, оныкларымның уллары, улларының уллары бар. Мин үлгәндә алар минем янда булырга тиеш. Минем соңгы киңәшләремне ишетеп калырга тиешләр. Алар читтә, аларга хәбәр итеп өлгерергә кирәк.

Әжәл. Телеграмма сук, бүген кайтып житәрләр.

Әлмәндәр. Сиңа жиңел. Телеграмма сук, имеш. Синнән башка белмиләр, ди. Алар бит хөкүмәт эшендә.

Әжәл. Нәрсә, министр булып эшлиләрмени?

Әлмәндәр. Ахмак. Кем булып эшләүдәмени хикмәт. Эшлөгән жирләрәндә алар кирәк. Аларны эшләрәннән аерырга ярамый. Мин үзем алар янына барырга тиеш.

Әжәл. Гафу ит, алай булмаячак. Сиңа мин иң күбәндә чардуганыңны эшләп бетерерлек кенә вакыт бирәм.

Әлмәндәр. Базардагы сыман сатулашма инде.

Әжәл. Эшем күп бит, Әлмәндәр. Хужа әйтте, озаклама, тиз алып килеп житкер, диде. Синең аркада шелтә аласым килми.

Әлмәндәр. Бар соң кит, бүтән эшләреңне эшли тор, вақыты жжиткәч килерсең.

Әжәл. Һәркемнең үз нәүбәте, Әлмәндәр. Әйдә, тотындык, ләкин бу юлы син кадакла, мин такта тотып торам.

Әлмәндәр. Шулаймыни... Әйт әле, кәжәгә алты яшь тулгач нишли?

Әжәл. Бу нинди мәгънәсез сорау? Кәжәнең монда ни катнашы бар?

Әлмәндәр. Җавап бир.

Әжәл. Мин каян белим, кәжә асраганым юк.

Әлмәндәр. Белмәсәң бел, кәжәгә алты яшь тулгач, жиденче яшькә чыга.

Әжәл. Әллә ни сөйлесең.

Әлмәндәр. Әйдә, кадакла.

Рәшәткә янына Мансур килә.

Мансур. Әлмәндәр бабай, Гөлфирә кайтмадымы?

Әлмәндәр. Нигә кирәк соң ул сиңа?

Мансур. Яратам, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Шулаймыни? Кайтмады шул әле.

Мансур. Капкагызга ниндидер бер кыз кереп китте ич.

Әлмәндәр. Минем оныгымның кызы ниндидер бер кыз түгел.

Мансур. Кайттымыни, Әлмәндәр бабай?

Әлмәндәр. Кайтты шул, малай. *(Мансур йөгереп узып китә.)*

Әжәл. Кем ул?

Әлмәндәр. Нәрсә син кеше күргән саен төпченәсең?

Әжәл. Таныша торыйм, кирәк булып чыгуы бар.

Әлмәндәр *(йодрыгын Әжәлнең борын төбенә китереп).* Менә бу биштән төргәнне күрәсеңме?

Әжәл. Күрәм.

Әлмәндәр. Күрсәң, әйдә, кадакла.

Әжәл. Сүз әйтергә дә ярамый, хезмәтчең итеп бетердең.

Әлмәндәр. Дәрәс әйтәсең, яллатып әшләтәм. Хезмәтең өчен гумерем белән түлим ич. (Икесе дә торып эшкә тотыналар. Сүзсез генә берәз эшлиләр.) Әйт әле дәрәсен, Әжәлетдин, ни өчен мин синең кәгазеңә кулымны куярга тиеш?

Әжәл. Әйттем ләбаса. Син бер ел артык яшәгәнсең. Газраилнең сезнең авыл өчен язган законың бозгансың.

Әлмәндәр. Шулаймы?

Әжәл. Әлбәттә, шулай.

Әлмәндәр. Ярар, сезнеңчә булсын. Мин, чурту-матыр, сезнең законгызыңны бозган булып чыгыйм, ди. Ә синең Газраилең бер нәрсәне беләме?

Әжәл. Ни нәрсәне?

Әлмәндәр. Минем берсеннән-берсе таза биш малаем бар иде. Кырык беренче елда бишесе дә сугышка киттеләр. Дүртесе кайтмады. Иң олысына утыз алты, иң кечесенә егерме яшь иде. Әгәр дә синең Газраилең безнең авыл кешеләренә туксаннан узарга рәхсәт бирми икән, нигә минем малайларымның туксанга җиткәнән көтмәгән?

Әжәл. Анысы минем эш түгел бит, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әһә, синең эш түгелме?! Китереп терәгәч, синең эш түгелмени?

Әжәл. Сугышны адәм балалары үзләре чыгаралар.

Әлмәндәр. Адәм балалары түгел, адәм актыклары чыгара. Синең Газраилең ни өчен сугыш чыгаручыларның җанын алмый?

Әжәл. Алды.

Әлмәндәр. Ничаклы яхшы кешеләрнең башына җиткәчме? Сугыш чыгарырга җыенуларын күрүгә үк муеннарын борырга иде аларның.

Әжәл. Бик әчкәрегә кермә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Кермәме?! Кермим алай булса, чыгам. Бар, Газраилеңә кайтып әйт, Әлмәндәргә үлөргә иртәрәк, диген. Дүрт баласы яшәчәк гумерен яшисе бар әле аның, диген. Киметеп санаганда йөз утыз ел. Мин нәфесең түгел, миңа тагын утыз-кырык ел җиткән. Шуннан соң килерсең. Дәрәс әйтәмме?

Әжәл. Соң үзеңчә дәрәстәр дә инде ул... Әмма дә ләкин сабыргына уйлап кара әле, Әлмәндәр. Тагын, әйтик, утыз ел яшәдең ди. Ул яшәүнең ни кызыгы? Кемгә кирәк син?

Әлмәндәр. Шаярма, Әжәлетдин. Үзең ишеттең, присидәтел, лифкавай машинасы белән бакча янына туктап, нәрсә диде? Печән өябез, нигә эскерт башында торырга чыкмадың, Әлмәндәр бабай, дидеме?

Әжәл. Ул бит аны көлеп әйтте. Күреп тордың, елмайды.

Әлмәндәр (көлеп). Тагын эләктең, Әжәлетдин. Кеше мине күреп елмая икән, мин кирәк дигән сүз була. Минем яннан елмаеп киткәч, бүтәннәр янында да елмая ул. Аның елмайганын күреп бүтәннәр дә елмая. Минем аркада ничаклы кеше елмая. Шуннан соң кирәк булмыйммы инде мин?

Әжәл. Өйләнәм диюең нәрсә инде? Туксан бер яшьлек картка кем чыксын?

Әлмәндәр. Чиләгенә күрә капкачы табыла.

Әжәл. Ярый, табылсын да ди. Өйләндең дә ди. Ни кызыгы инде?

Әлмәндәр. Әй, агай-эне. Аның кызыгын өйләнгән кеше үзе генә белә.

Әжәл. Мактанасың ла инде.

Әлмәндәр. Мактанса ни. Ир мактаныр, корал эшләр. (*Шак иттереп чүкеч белән кадка сугып куя да.*) Әйдә, утыр, ял итеп алайык.

Рәшәткә янына Илсур килә.

Илсур. Бабай, нихәл!

Әлмәндәр. А-а... Илсур. Кер, әйдә, кер.

Илсур. Кермим, корт чага.

Әлмәндәр. Балыңны ялап бетердеңме соң?

Илсур. Бетте шул.

Әлмәндәр. Алайса чакмый. Кер.

Илсур. Минем бал ашыйсым килми.

Әлмәндәр. Нәрсә ашыйсың килә?

Илсур. Алма. Өчне бир. Илдус белән Ринатка да.

Әлмәндәр. Нигә үзләре килмәде?

Илсур. Вакытлары юк. Су буенда каз сугыштыралар.

Әлмәндәр. Хәзер, алай булса, хәзер. (*Түбәтәенә алма тутырып, Илсур янына бара да алманы Илсурның күлмәк итәгенә бушата.*)

Илсур. Жырлыйммы?

Әлмәндәр. Ашыгасың бит.

Илсур. Ә син нәрсә ясыйсың?

Әлмәндәр. Дача.

Илсур. Нәрсәгә ул?

Әлмәндәр. Йокларга.

Илсур. Төнлә деме?

Әлмәндәр. Төнлә, билгеле. Көндөз кеше йоклап ятамы?

Илсур. Курыкмыйсыңмы?

Әлмәндәр. Нәрсәдән куркасың, ди. Бар инде, йөгер, иптәшләрең көтәдер.

Илсур. Рәхмәт, бабай! (Чыгып йөгерә.)

Әлмәндәр (алачык янына килеп). Шуларны калдырып ничек инде якты дөньядан китәсең. Миннән башка нишләрләр? Укытып чыгарасы бар, өйләндерәсе бар...

Әжәл. Бер айдан ук онытачаклар.

Әлмәндәр. Онытырлар микән?.. Онытсалар ни. Нишләтәсең, һәркемнең үз юлы. Шул юлдан барганда бүтәннәрне генә төртеп екмасын.

Әжәл. Карале, Әлмәндәр! Син, чардуган корабыз, дидең, тагын алдаштың. Дача салып ятасың икән ич. Нәрсәгә ул дип сорагач, йокларга, дидең.

Әлмәндәр. Тинтәк! Әжәлнең ни икәннен белмәгән сабыйга каберем өстенә чардуган дип ничек әйтәсең. Мин сабыйлар белән сөйләшкәндә син кысылма.

Әжәл. Шунысы да аңлашылмый: чардуганны нигә бакчага корасың, зират бар.

Әлмәндәр. Үлмәс борын зират өстендә чардуган корганымны күрсәләр, кешеләр ни уйлар? Үзләре дә чардуган өчен такта ярдыра башларлар. Нигә аларны ашыктырырга.

Әжәл. Нич кенә дә сүз табып булмый сиңа.

Әлмәндәр. Тапмасаң, тик утыр.

Әжәл. Бик утырасы да бит... Нишләргә инде сиңең белән? Усаллансам, шык та итә алмыйсың алуын. Тик әллә нигә, усалланасым килми.

Әлмәндәр. Тукта!.. Хәмдебану килә. Миңа хатын булырга тиешле карчык. Син, Әжәлетдин, читкәрәк авышып тор. Мин Хәмдебану белән сөйләшкәндә килеп комачау итмә. Мин сүземне сүз итәргә тиеш. Ризалыгын бирсен. Өйләнәмме, өйләнмимме — анысын күз күрер.

Әжәл. Сабый булма, соңгы сәгатьләреңдә үзеңнән көлдөрмә.

Әлмәндәр. Юк, әлеге көнгә хәтле, шушы яшемә җитеп сүземне аста калдырмадым. Хатын-кыздан көлдөрмәдем.

Әжәл. Хәмдебану ризалыгын бирсә, минем кәгазгы кулыңны куясыңмы?

Әлмәндәр. Карарбыз.

Әжәл. Өзеп әйт, юкса комачаулыым.

Әлмәндәр. Бөйләнчек эт булдың. Куйсам куярмын инде, чуртуматыр, мөтәлеп кит.

Әжәл. Бар алайса, тәвәккәллә.

Рәшәткә янында Хәмдебану күренә, Әлмәндәр рәшәткә янына килә.

Әлмәндәр. Хәмдебану! (Хәмдебану җавап бирми, үтәп киткәч.) Хәмдебану, әллә үпкәләдеңме?

Хәмдебану (борылып килеп). Үпкәләмәскә соң, Әлмәндәр абзый, тузга язмаганны. Үземнән үзем оялып йөрим. Андый сүзне ишетмәгәнәм утыз ел. Башка берәү шулай дип әйтсә, таяк белән башын бәрәп ярыр идем.

Әлмәндәр. Миңа ник сукмадың?

Хәмдебану. Сүзләрең тозсыз булса да, эчеңдә явызлык юк синең, Әлмәндәр абзый.

Әлмәндәр. Рәхмәт сүзеңә, Хәмдебану. Теләң бигрәк татлы инде, шундый әйбәт итеп әйттең. Миңа кияүгә чыгарга ризалыгыңны да бирсәң...

Хәмдебану. Син әле һәмишә...

Әлмәндәр. Кызма, кызма, Хәмдебану. Тозсыз сөйләсәм дә, юк сүз сөйләмим. Ниятем чын.

Хәмдебану. Бирермен менә ниятеңне таяк белән башыңа.

Әлмәндәр. Беренче тапкырында сукмагач, икенчесендә сукмассың инде.

Хәмдебану. Түзәрмен-түзәрмен дә...

Әлмәндәр. Түзәрсең-түзәрсең дә ризалыгыңны бер бирерсең, **Хәмдебану.** Ялгыз башка тормыш алып барулары читен.

Хәмдебану. Аллага шөкер, кешегә сынык сорап кERGәнәм булмады. Пинсем житә.

Әлмәндәр. Шул пинсе түләп бозып бетерделәр карчыкларны. Тамагың ачыкса, үзең эзләп керер идең Әлмәндәрне.

Хәмдебану. Мыскыл итмә.

Әлмәндәр. Мыскыл итмим, кызганам, **Хәмдебану.**

Хәмдебану. Кызганма да. Кызганыч көнгә калганым юк.

Әлмәндәр. Калгач соң булыр. Хәзер картайдың, өч аяклап йөри-сең. Чирләп китеп урын өстенә егылсаң, янында кем утырыр? Ярый ла Әжәл тиз килсә. Килми интектерсә, нишләрсен?

Хәмдебану. Куркытма. Заманасы ул түгел, ялгызымны калдыр-маслар.

Бакча ягына Өммия чыга. Хәмдебану белән Әлмәндәрнең сөйләшеп торганнын күрәп, колак сала.

Әлмәндәр. Бигрәк кире беткән хатын булдың. Өзеп әйтәсең инде алайса? Миңа кияүгә чыкмыйм, дисең.

Хәмдебану. Әйттем бит, юк сүзне сөйләмә, Әлмәндәр абзый. Гумерең буге миңа бәйләндең. Башта бүтәннәргә димләдең, хәзер үзең. Шаярып әйтәсеңдер дисәм, чынлап икән.

Әлмәндәр. Яшьрәк чагыңда яшьрәкләр кирәк иде сиңа. Картайгач — мин дә бик әйбәт. Ныклап уйла, **Хәмдебану.**

Хәмдебану. Уйлыйсы-нитәсе юк. Үзеңнән биздерәсең килмәсә, бүтән бу сүзеңне сөйләмә, Әлмәндәр абзый. *(Кузгалып китә.)*

Әлмәндәр. Риза булсаң, килеп әйтерсең, ялынып бармам. Чынлап әйтәм, **Хәмдебану.** Бик ныклап уйла. *(Хәмдебану киткән якка карап кала. Өммиянең кычкырып көлеп жибәрүеннән сискәнеп китә.)*

Өммия. И-и-и... И Аллам! И Ходаем! Үләм, үләм!.. Тагын ниләр кыланырсың икән?

Әлмәндәр. Нәрсә авызыңны ердың? Әллә тыңлап тордыңмы?

Өммия. Үләм, үләм... Бөтен урамга шар ярып сөйләшеп тора да, тыңлап тордыңмы, дигән була. Нәрсәгә такта турый, ни кыланырга жыена дисәм, башка чыгарга йөри икән. Үләм, үләм...

Әлмәндәр. Үлсәң үләрсең, мин үләргә жыенмыйм.

Өммия. Әйтәм, малаеңа кереп әйтәм, урамга чыгып кычкырам, белсеннәр кем икәнеңне.

Әлмәндәр. Нәрсә, нәрсә очынасың? Матри, килен!

Өммия. Әйтәм, Искәндәргә кереп әйтәм. *(Кереп китә.)*

Әлмәндәр *(аның артыннан кычкырып кала).* Килен!

Әжәл. Күрдеңме инде, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Нәрсә — күрдеңме, нәрсә син дә авызыңны ерасың?

Әжәл. Көләләр үзеңнән, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Белмичә көләләр, аңламыйча көләләр.

Әжәл. Аңламаслык берни дә юк. Көлдөрмә үзеңнән, әйдә, кулыңны куй да китик тизрәк.

Әлмәндәр. Хәмдебану ризалыгын бирмәде, тыңлап тордың.

Әжәл. Аның ризалык биргәнән кәтсәң... Булмаганны өмет итмә.

Өммия, Гөлфирә, Искәндәр бакчага чыгалар. Гөлфирә Искәндәрне култыклаган, үзе көлө.

Өммия. Күрегез әнә, үзеннән сорагыз. Менә шушы урында унсигез яшьлек егетләр кебек сайрап торды.

Искәндәр. Әти, нишләвең инде тагын?

Әлмәндәр *(Өммия каршына атылып барып).* Теңкәмә тидең, явыз килен!

Өммия. Үләм, үләм!.. *(Үзе Әлмәндәрдән кача.)*

Гөлфирә *(Өммияне куып йөргән Әлмәндәрне кочаклап алып).* Дәү бабай, дәү бабай, ярамый.

Әлмәндәр. Жибәр, кызым. Азды, әбиең азды.

Гөлфирә. Ярамый, ярамый. Син бит бик акылы, бик әйбәт дәү бабай. Әби ялгыша. Кил, утыр, тынычлан.

Өммия *(Гөлфирәгә).* Син нәрсә аның сүзен сөйлесең? Кем ялгыша?

Гөлфирә (*Өммияне барып кочаклап*). Юк, әбием, ялгышмыйсың, син дә дәрәс сөйләсең. (*Әлмәндәрнең утырган урыныннан сикереп торганын күрәп, аның янына килә.*) Юк, юк, дәү бабай, син бик әйбәт. Бөтенегез дә бик әйбәт. Мин сезнең барыгызны да сагынып кайтам. Килегез, барыгыз да тезелешеп утырыгыз.

Өммия. Утырасым да килми. Үзе генә житмәгән, безне адәм көлкесенә калдырырга жыена. Үләм, үләм... Әйләнәм, ди бит, әйләнәм, ди.

Гөлфирә. Әйләнсә ни булган?

Искәндәр. Син, кызым, тик тор. Син бернәрсә дә аңламыйсың әле.

Гөлфирә. Ничек инде аңламыйм! Бабай ялгыз яши. Әйләнсә, ни гаебе бар?

Өммия. Ничек ялгыз яши? Ә без?

Гөлфирә. Сез икәү. Бабай синең картың, син бабайның карчыгы. Дәү бабай ялгыз.

Әлмәндәр. Рәхмәт, кызым. Менә алар житмештән узып та шуны аңламыйлар.

Искәндәр. Алай түгел ул, әти. Әйләнмәдең түгел, әйләндең. Әнкәй вафат булгач ун ел да йөрмәдең, әйләндең бит, сүз әйтмәдек.

Әлмәндәр. Кем әйтмәде? Хатының әйтмәдеме?

Өммия. Әйтмәдем, ул чакта тел яшерә идем.

Әлмәндәр. Иреңнең колак итен ашадың. Әллә мин ишетмәдемме?

Искәндәр. Ярый, анысы булган беткән. Инде хәзер, йөз яшеңә житкәндә.

Әлмәндәр. Син, малай актыгы, минем яшыне санама.

Гөлфирә (*Искәндәргә*). Син, бабай, дәрәс әйтмисең. Йөз яшеңә житкәндә, димә, йөз яшеңә дә житмәгән килеш, диген. Сиңа, дәү бабай, чыннан да әйләнергә иртәрәк. Йөзгә житкәч була.

Өммия. Котыртып утырма. Сиңа көлке. Әтиңә хат язып жиберермен менә. Монда кайтып дәү бабасын котыртып йөри дип. Аның белән без изаланабыз, син түгел.

Искәндәр. Әти, әйдә әйбәтләп сөйләшик... Бүтән чакта синең сүздән чыкмыйбыз, безнең өйдә син хужа. Килеңә Өммия дә синең кар-

шыңда биеп тора. Ни әйтсәң, шуны тыңлай.

Әлмәндәр. Бик тыңлай инде, тыңлай хатының.

Искәндәр. Ярый, кызма. Өр-яңа такталарны турап бер дә кирәк-мәгәнгә бакча уртасына алачык корырга тотынганың өчен сүз әйтмәдек.

Әлмәндәр. Әллә әйтер идеңме?

Искәндәр. Тыңлап бетер инде.

Өммиә. Искәндәр авыру, нигә аны борчыйсың?

Әлмәндәр. Ата белән бала сөйләшкәндә син кысылма.

Искәндәр. Бар, Өммиә, өйгә керегез. Без икәү генә сөйләшик.

Өммиә. Сине тыңлаймы ул! Сине ул олы кешегә санамый.

Гөлфирә көлеп жибәрә.

Нигә бертуктаусыз көләсең? Сабый бала түгел, акыл керергә вакыт.

Гөлфирә. Кызык ич.

Өммиә. Сиңа кызык кына булсын.

Гөлфирә. Дөнья кызык булгач начармыни?

Өммиә. Дәү бабаң гомере буе кызык-кызык дип яшәде. Хәзер күрәсең, нишли. Аңа кызык — безгә оят. Әйдә, керәбез.

Гөлфирә. Өйгә керәсем килми. Дәү бабай янында утырасым килә. Дәү бабай, синең яныңда утыраймы?

Искәндәр. Гөлфирә, олылар әйткәнне тыңла.

Гөлфирә. Кайчан картаермын, мин әйткәнне дә тыңларлар иде. Әйдә, әбием. (Өммиәне култыклап ала.)

Кереп китәләр.

Искәндәр. Менә шулай, әти.

Әлмәндәр. Нәрсә шулай?..

Искәндәр. Шулай.

Әлмәндәр. Нәрсәнең шулай икәннен белмисең бит, улым. Хатының да әйтә, кызык-кызык дип кенә яшәде, ди. Кызыкның нәрсә икәннен белми, мәгънәсенә төшенми. Син дә аңа кушылып мине ачуланасың.

Искәндәр. Ачуланмыйм, әти.

Әлмәндәр. Ачулансаң да үпкәләмим. Дүрт энең дә кайтып, бишәүләп ачулансагыз, сөөнер генә идем. Хәлең ничек?

Искәндәр. Юк ла инде, беткән.

Әлмәндәр (кинәт үзгәрәп). Зарланма! Зарланасы булма!

Искәндәр. Үзең сорыйсың бит.

Әлмәндәр. Яхшы диген. Көл! Жырла! Бие! «Шулай»ның мәгънәсе шунда, кызыкның да мәгънәсе шунда. Әгәр син зарлана дип мин зарлансам, син сукрана дип мин сукрансам, ни була... (Урыныннан торып.) Бераз гына утырып тор.

Искәндәр. Кая барасың?

Әлмәндәр. Үзем беләм. (Чыгып китә дә бераздан бер чирекле шешәне кочаклап керә.) Кил ышыккарак.

Искәндәр. Ансыз гына сөйләшик.

Әлмәндәр. Нәрсә сөйлесеңне беләм, минем ни әйтәсемне син дә беләсең. Эчегән бал эчеп, жырлашып утырсак, икебезгә дә шифасы тияр. Рамнарны кырып ясап куйган идем, өлгерүе житкәндер. (Алмагач ботагына элөп куйган кружканы алып, Искәндәр янына чүгәләп утыра.) Теләсәң ни әйт, хатының усал. Шушы чиреклене өйгә керттерми бит тәки. Нәрсәсе бар инде. Бал бит бу, чын бал. Аракыны, үзең беләсең, үзем дә өйгә кертмәдем. (Кружкага бал салып.) Яле тотып куй.

Искәндәр. Авырайтмас микән?

Әлмәндәр. Атаң кушкач, авырайтмас.

Искәндәр балдан авыз итә дә кружканы Әлмәндәргә суза. Әлмәндәр кружкада калган балны эчеп бетерә.

Менә шулай, улым.

Искәндәр. Нәрсә шулай?

Әлмәндәр. Үлөргә ашыкма, дим.

Искәндәр. Мин ашыкмыйм да бит...

Әлмәндәр. Ашыгасың. Син әле дүрт энекәшең өчен дә яшәргә тиеш. Кызык менә шунда була: сиңа Әжәл килеп әйтә, Искәндәр, сабуллаш дөнъя белән, ди. Барыбер зарланып ятасың, ди. Син

үзең дә, болай интегеп яшәгәнче дип, риза буласың. Риза булмаска кирәк. Алдарга кирәк Әжәлне.

Искәндәр. Алдарсың аны.

Әлмәндәр. Ә син алда. Жаен тап. Моңың вакыты җиткән дип, Әжәл килә. Куркыткан була. Ә син сер бирмисең. Ул синең белән мәшәкәтләнгән арада, көн үтә, бүтәннәр янына барырга соңга кала, синең аркада бүтәннәр дә озаграк яшәп кала. Менә шулай...

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кунган җирең кайсы имәндә?
Син башың исәң дә, мин имәдем,
Башкаема хәсрәт килгәндә.

Кушылып җырла миңа, улым.

Искәндәр. Хәлем юк.

Әлмәндәр. Җырла!

Искәндәр. Ала карга дигән, әй, асыл кош... Булмый, әти.

Әлмәндәр. Пешмәгән арыш чумары! Боламык! (Паузадан соң.)
Әй, улым... (Өстеннән казакиен салып җиргә җәя.) Таянып тор.

Искәндәр. Өйгә керим.

Әлмәндәр. Сөйләшмәдек бит әле, улым.

Искәндәр. Булды, әти, сөйләштек. (Утырган урыныннан торырга азаплана, булдыра алмый. Әлмәндәр аңа ярдәм итмәкче булып кулыннан тота.) Үзем. (Көч-хәл белән торып, өйгә таба атлый.)

Әлмәндәр. Хатыныңа әйт, берәздән миңа чәй чыгарсын. (Искәндәр артыннан карап калып җыр суза.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош...

Әжәл. Аңлашылды, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Ни аңлашылды, Әжәлетдин?

Әжәл. Үз хәйләңне үзең ачып бирдең. Наман мине алдап йөртәсең. Килешми, Әлмәндәр. Яхшылыкка яманлык белән кайтарасың. Алайга китсә... Куй хәзер үк кулыңны. Куй, боргаланып маташма, картлач.

Әлмәндәр. Нәрсә җикеренәсең? Куймыйм дигәнем юк. Китер кәгазеңне.

Әжәл (кесәсеннән кәгазь алып, Әлмәндәр каршына жәеп сала).
Аңлашылырлык итеп куй.

Әлмәндәр. Кайсы жиренә? Шушындамы?

Әжәл. Шунда.

Әлмәндәр. Яза белмим бит мин, Әжәл дус.

Әжәл. Хәйләләмә. Председатель булып эшләдең.

Әлмәндәр. Соң, жаным-бәгырем, вакыты шундый иде.

Әжәл. Кил, кулыңнан тотып яздырам.

Әлмәндәр. Орынма. Әлмәндәр дип искечә яза беләм. Тик аз гына сабыр ит, бал кабып куйыйк.

Әжәл. Капмыйсың, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Балдан ни була?

Әжәл. Өйрәнәп алдым мин сине. Бал кабам дип, этлек эшләргә жыенасың.

Әлмәндәр. Юк ла инде. Нәрсә син ул чаклы? Кил, утыр, торма каршымда тасраеп. (Кружкага бал салып.) Йә, тотып куй, минем исәнлеккә.

Әжәл. Юк, юк... Беренчедән, миңа ярамый, икенчедән, ничек инде синең исәнлеккә эчим, ди? Мин бит синең янга исәнлек-саулык теләп килмәдем.

Әлмәндәр. Минем жаным өчен тот, алайса. Озакка сузма, кул да куясы бар.

Әжәл. Шулай дисәң генә. (Кружкадагы балны эчеп куя.)

Әлмәндәр. Менә шулай. (Үзенә дә салып эчә.) Менә шулай. Ничек, әйбәтме?

Әжәл. Беләм инде, син начар нәрсә эчмисең.

Әлмәндәр. Шулай шул. Тот тагын берәрне. Әйдә, бер утырган — бер гүмер. Син мине бүтән күрмәячәксең. Сагынып сөйләрлек булсын.

Әжәл. Аз гына сал.

Әлмәндәр салып бирә, Әжәл эчә. Әлмәндәр дә салып эчә.

Әлмәндәр. Әйдә, хәзер рәхәтләнәп сөйләшәп утырыйк.

Әжәл. Әйттем бит, этлек эшлисең, дип.

Әлмәндәр. Йә инде, Әжәл дус. Күпкә түзгәнне азга түз инде. Жырлыйммы?

Әжәл. Ала карга дигән асыл кошны жырлама.

Әлмәндәр. Ошамыймыни?

Әжәл. Әллә нинди, шомлы.

Әлмәндәр. Әһә, шомлыны син дә яратмыйсың икән. Аңламыйсың син, тиле, жырның ни икәнен. Әлмәндәрнең үз гумерендә шомлы жыр жырлаганы юк. Ярый, мәтәлеп кит, чурту-матыр, бүтәнне жырлайым.

Мин жырлаймын бырдайны —
 Бырдай белән шырдайны;
 Мин жырлаганны ошатмасаң,
 Үзең жырла шундайны.

Йә ничек?

Әжәл. Ярый.

Әлмәндәр. Яраса, тыңла.

Мин жырлаймын бырдайны —
 Бырдай белән шырдайны;
 Жырламас идем шырдайны,
 Тыңлаучысы шыр тиле.

Монысы ничек?

Әжәл. Мин, Әлмәндәр, синең янга килгәннән бирле, гел синең сүзеңнән чыкмый йөрим, әйеме? Син гел мине мыскыл итәсең, әйеме? Гел миннән көләсең, әйеме? Ярамай бит болай, агай-эне. Ярамай болай, Әлмәндәр дус. Яратам бит мин сине. Яратмаган кеше белән араны тиз өзәм мин.

Әлмәндәр кычырып көлеп жиберә.

Йә, нигә көләсең, ә, нигә көләсең?

Әлмәндәр. Көлке.

Әжәл. Нәрсәсе көлке. Йә, нәрсәсе көлке инде?

Әлмәндәр. Үлемне әйтәм. Үлем көлке.

Әжәл. Көлке түгел, Әлмәндәр дус.

Әлмәндәр. Көлке. Адәм баласы, ыспутникка утырып, жиде кат күктә жыр көйләп йөри, Газраилнең маңгаена чиертеп үтә, жиргә

төшө дә юктан гына үлеп китө. Көлке булмый ни булсын. Эх, чур-ту-матыр, дөбер-шатыр... Миңа ярый да инде... Япъ-яшь егетләр бит, жибадур кебек егетләр!.. (Русча жырлап жибәрә.)

Ассалуди, былгаруди

Гулять иттек кыз белән...

Аңлыйсыңмы: ассалуди, былгаруди. Беләсеңме син ул сүзне? Бел-мисең. Ә мин беләм.

Әжәл. Яратам мин сине, Әлмәндәр дус. Валлаһи дип әйтәм, тимәс идем мин сиңа... Нишлим... Кил, Әлмәндәр дус, кочаклап үбим бер үзеңне.

Әлмәндәр. Анысы булмый, Әжәлетдин.

Әжәл. Яратмыйсың син мине, Әлмәндәр, беләм. Дошман күрәсең. Эх!.. (Әлмәндәрнең казак ие өстенә ава да гырлап йокыга китә.)

Әлмәндәр, аның янына килеп, йоклаганмы-юкмы икәннен карый. Әжәлнең йоклаганлыгына ышангач, казак ие тартып алып, шыпан гына бакчадан чыгып ычкына.

Пәрдә.

ИКЕНЧЕ ПƏРДƏ

Интермедия

Прологтагы күренеш. Сəхнəдə Газраил белəн Фəрештə.

Газраил. Бер мең биш йөз илленче номерлы Әжəлдəн хəбər юкмы?

Фəрештə. Юк.

Газраил. Нишлəп йəri ул? Унике сəгать вакыт үтте. Әлмəндəр һаман да исən. Нəрсə бу?

Фəрештə. Белмим. Бəлки, Әлдəрмеш авылын таба алмый йəридер.

Газраил. Юкны сөйлəмəгез. Кесəсендə жир өстенең картасы бар.

Фəрештə. Сез булып сез дə картадан Әлдəрмешне таба алмадыгыз.

Газраил. Күп белмəгез. Барыгыз, эшегездə булыгыз.

Фəрештə китə, Әжəл керə.

Әжəл. Мəмкинме?

Газраил. Һə, кайткан. Кайда Әлмəндəр?

Әжəл (башын аска иеп). Юк.

Газраил. Ничек юк?

Әжəл. Кызгандым мин аны.

Газраил. Нəрсə-ə?!

Әжəл. Кызгандым. Жибадур кебек тап-таза, менə дигən кеше.

Газраил. Нинди жибадур?

Әжəл. Әлдəрмеш авылында «живодёр» дигən сүзне үзгəртеп «жибадур» дилəр. Лəкин яхшы мəгънəдə кулланалар. «Болото» дигən сүзне «мулата» дилəр. «Во саду ли в огороде» дигən жырны «Ассалуди, былгаруди» дип жырлыйлар.

Газраил. Син нəрсə лыгырдыйсың?

Әжəл. Лыгырдамыйм, дəресен əйтəм. Әлмəндəр үзе жырлады. «Ассалуди, былгаруди гулять иттек кыз белəн» дип жырлады.

Газраил (Әжәл каршына атылып килеп). Син!.. Син Әлмәндәрне алып киләсе урынга җыр өйрәнәп яттыңмы?! Бу ни бу?! Нәрсә бу?! (Шулвакыт телефон шалтыраган тавыш ишетелә. Газраил кесәсеннән телефон трубкасын ала.) Әйе, тыңлыйм. Хәзер. Шуны да миннән башка эшли алмыйсыз. (Әжәлгә.) Беркая да китмичә шушында мине көтеп утыр. (Тиз генә чыгып китә.)

Фәрештә керә.

Фәрештә. Әләктеме?

Әжәл. Булды берәз.

Фәрештә. Нигә соңладың?

Әжәл. Син дә сорау алма әле.

Фәрештә. Ә мин беләм.

Әжәл. Нәрсә беләсең?

Фәрештә. Син Әлмәндәр картны югалттың.

Әжәл. Каян беләсең?

Фәрештә. Минем белмәгәнәм юк.

Әжәл. Кайда ул Әлмәндәр?

Фәрештә. Әйтимме соң?

Әжәл. Нәрсә чытыкланасың? Минем хәлне күреп торасың ич.

Фәрештә. Күреп торам. Мин күп нәрсәне күреп торам. Һәм... һәм шулар өчен син миңа бурычлы. Бүген кәгазьләргә актанып утырганда, синең тагын бер кыңгыр эшеңне күреп алдым. Моннан 70, 60 һәм 45 ел элек шеф сине өч тапкыр Әлмәндәр янына җибәргән булган. Син...

Әжәл. Әкрән.

Фәрештә. Ни өчендер ул чакта бу этлегенә Газраил сизми калган... Хәзер оныткан.

Әжәл. Әкрән дим.

Фәрештә. Курыкма, мин аңа әйтмәдем.

Әжәл. Әйтергә иде.

Фәрештә. Мин әләкче түгел. Газраилгә баш бирергә теләмәвең өчен мин сине хөрмәт итәм.

Әжәл. Рәхмәт. Хөрмәт иткәч әйт, кайда Әлмәндәр?

Фәрештә. Антоновка авылында. Евстигней исемле карт янында.

Әжәл (карта каршына барып, Антоновка авылын эзләп таба). Кара, карт төлке, кая сызган. Рәхмәт сиңа. Бу юлы ычкына алмасың, Әлмәндәр.

Фәрештә. Ни өчен син Әлмәндәр картны яклайсың?

Әжәл (кинәт кызып). Яклайм?.. Әйе, яклайм! Хакым юкмы әллә?! Әгәр беләсең килсә, жанкисәгем, дөнья үлемнән генә тормый. Туйдым! Әгәр кулымнан килсә, мин үзем Әлмәндәр урынында булыр идем. Без кемнәр синең белән? Үлемсез булуыбыздан ни мәгънә? Безнең бар белгәнебез: кайгы, хәсрәт, күз яшьләре.

Фәрештә. Оho! Син үзгәрәп кайткансың.

Әжәл. Кызганычка каршы, үзгәрә алмыйм. Үзгәрә алсам, Әлмәндәр картны Газраил кулына бирмәс идем.

Фәрештә. Әлмәндәр дә Әлмәндәр дисең. Кем соң ул? Галимме? Искиткеч бер ачыш ясаганмы? Танылган жырчымы?

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Әллә берәр футболистмы, йә булмаса хоккеистмы?

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Әллә...

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Бәлки...

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Кем соң, алайса? Нәрсә эшләгән?

Әжәл. Берни эшләмәгән. Гап-гади кеше. Ләкин гомере буге яшәүнең кадерен, төмен беләп яшәгән кеше. Иң авыр чакларда да тормыштан ямь таба белгән, күңел көрлеген югалтмаган кеше. Ул авылының шатлыгы, өметте. Аны күрәп сөйләшкән кеше кайгысын оныта. Мин дә Әлмәндәр карт яшенә житәрмен дип өметләнә. Азмы болар? Хәер, без нәрсә аңлайбыз соң.

Фәрештә. Ә нигә аңларга? Аңламау, бәлки, хәерлерәктер.

Әжәл. Бәлки, бәлки. Шулай да...

Фәрештә. Ләкин шуны бел: хужа бу юлы онытмаячак.

Әжәл. Аңладым.

Фөрештө. Килә... Мин сине хөрмөт итәм, шуңа күрә кисәтергә уйладым. (Чыгып китә.)

Газраил (кереп). Бар хәзер Әлдермешкә. Әлмәндәрсез борылып кайтсаң, күрсәтермен ассадули былгарудиеңны.

Ут сүнә.

III күренеш

Антоновка авылындагы Евстигней картның бакчасы. Пәрдә ачылганда Евстигней умарта карап йөри. «Ястәгнәй! Знакум!» дигән тавышны ишетеп, битлеген күтәрә.

Әлмәндәр (үзе күренми). Ястәгнәй! Знакум!

Евстигней. Кем ул анда?

Әлмәндәр. Кто такуй, знаешь? Ни знаешь — маклашка дам.

Евстигней. Альмандар?

Әлмәндәр (агачлар арасыннан килеп чыга). Знал, маклашка ни дам. Гости пришул — чөй давай, дивка давай.

Евстигней (битлеген жиргә куеп, Әлмәндәр каршына бара). Шайтан! Нихаль, Альмандар! Якши? (Күрешәләр.)

Әлмәндәр. Хураша! Сам хураша?

Евстигней. Якши! Бик якши! Каян килден?

Әлмәндәр. Деревня. Свая деревня. Тибя давно ни видал.

Евстигней. Якши! Бик якши! Айда, кил, утыр монда. Мин да уйлаган синга барырга. Вот умарта, бал кияк. Янгир бар, бал бар, куп бар. Син бал бар?

Әлмәндәр. Мнугы. Гуд хураша, дуж есть, сулныца есть, свиты мнугы, пчала туда-суда мнугы литит. Тибя кислый мед есть? Меня есть. Әлмәндәр кислый мюд пил. Әжәлдән бижал. Әжәл спал, Әлмәндәр Ястәгнәй знакум бежал.

Евстигней. Азяль? Кем Азяль?

Әлмәндәр. Смирт. Пришул. Гаварит, старик, давай. Әлмәндәр, давай. Туда-суда умирать. Я тужы туда-суда. Бижал тибя. Писня пить будем, дивка гулять будем.

Евстигней (көлеп). Балагур. Якши! Бик якши! Бал бар, Альмандар бар, Евстигней бар, карчык бар.

Әлмәндәр. Старуха ни нада, дивка давай. Три верст пришул, дивка нит — абратны бижать будем.

Евстигней. Ю-ук! Кунак! Дус! Альмандар дус! Знаком!

Әлмәндәр. Мнугы гуд знакум! Хураша знакум.

Евстигней. Айда, Альмандар, ызба кер.

Әлмәндәр. Ызба ни нады. Эдич хураша. Старуха ни нады, чөй ни нады, кислый мед ни нады. Писня нады. Садис, писня пить будем. Ассалуди, былгаруди. Давай, Ястәгнәй. (*Жыр башлый.*)

Ассалуди, былгаруди...

Давай, Ястәгнәй.

Евстигней (*жыр башлый, Әлмәндәр очынып тыңлый*).

Во саду ли в огороде

Девуца гуляла.

За ней ходит, за ней ходит

Удалой молодчик,

За ней носит, за ней носит

Дороги подарки.

Әлмәндәр. Спасибо, Ястәгнәй. Рәхмәт. Рәхмәт. Яшәдек без, ә? Жырлап яшәдек. Сер бирмәдек. Күпме гумер бергә. Алтмыш ел, ә? Күршеләр, знакумнар. Хәтерлисеңме, болынга печән чабарга чык-кач жыелышып биегәндә сезнең авылның Маручканы кочаклаган идем, шуннан минем Йөзембикәм азгын дип мине әрләгән иде. Хәтерлисеңме, безнең якка аклар килгәч, бергәләп урманда кызылларга кушылып киткән идек. Исеңдәме колхоз төзегәндә мине үлемнән коткарып калганың, хәтерлисеңме сугыш вакытында...

Евстигней. Да, много прошло.

Әлмәндәр. Малы, Ястәгнәй. Бик әз. Яшисе килә, Ястәгнәй. Илле яшьтә булсаң иде хәзер, ә? Дөнъясы бигрәк матур бит, Ястәгнәй. Китәсе килми. Әжәл килде миңа, сизеп торам. Шуңа күрә синең яныңа чаптым, жәяүләп килдем, Ястәгнәй, сабуллашып кайтыйм, дидем. Әжәл килде.

Евстигней. Ерунду не болтай, Альмандар.

Әлмәндәр. Ярунда түгел, сизенәм. Мин, үзең беләсең, шыңшып йөрергә яратмадым. Дөнъядан ямь табып яшәдем. Авырлык килсә дә бирешмәдем. Жылап йөрүчеләрне жәнем сөйми. Син

мине зарлана дип уйлама. Исем дә китми, Әжәл белән дә көлөп сөйләштем.

Евстигней. Правильно, так и надо. Я тоже, знаешь, маху не давал. Жить будем еще, Альмандар.

Әлмәндәр. Шулай. Синең исән-сау йөргәнеңне күреп сөендем. Хәлләрең ничек соң, Ястәгнәй?

Евстигней. Дело молодое.

Әлмәндәр. Шулай, бирешмә, нык тор. Син миннән алты яшькә яшьрәк.

Евстигней. Молокосос.

Әлмәндәр. Валлаһи, дәрес! Әйдә җырлыйбыз.

Евстигней (көйләп). Ала карга дигян, ай, асыл куш...

Әлмәндәр. Валлаһи шулай.

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Имән башларына ник кундың?
Никләр кунганыңны да белмәгәч,
Якты дөньяларга ник тудың?

Хәтерлисезме, Ястәгнәй, синең Иванның белән минем Хәйретдиннең үле хәбәрләре бер көнне килде.

Евстигней. Да-а...

Әлмәндәр. Әйдә безгә киттек, Ястәгнәй. Куып йөрсен әле безне Әжәл. Ул мине эзләп чыгып китәр, ә без рәхәтләнәп... Әйдә, мой дача гулять будем. Сад дача делал, гарадский дача.

Евстигней. Ю-ук, Альмандар. Син минеке кунак. Минеке избада йоклыйсын.

Әлмәндәр. Твоя снаха ругать будет.

Евстигней. Ю-ук. Килин якши. Син яратам. Посиди немного, я скажу... (Чыгып китә.)

Әлмәндәр, Евстигнейның битлеген киеп, умарта янына килә дә хәле бетеп туктый. Әжәл күренә.

Әжәл. Шулай диген, Әлмәндәр. Качтым, диген.

Әлмәндәр (битлекне салып, җиргә утыра). Ни булды дисәм, син икәнсең әле.

Әжәл. Әйе, мин фәкыйрегең. Әйттем бит мин сиңа, миннән качып котыла алмассың, дидем. Әйдә, Әлдермешкә кайтабыз.

Әлмәндәр. Китер кәгазеңне, кул куйыйм, котылыйм син сабакыдан.

Әжәл. Юк, Әлдермешкә кайтабыз башта.

Әлмәндәр. Ни аермасы бар?

Әжәл. Син анда такта ышкылаттың, такта кадаклаттың. Исәп-хисапны шунда өзәрбез.

Әлмәндәр. Кайтырлык хәлем бетте.

Әжәл. Хәйләләмә. Әйдә, Әлмәндәр, яхшылык белән. Юк нәрсә өчен бозылышмыйк. Тор әйдә, минем өчен кайда кул куйсаң да барыбер, үзең өчен әйтәм. Туган-үскән нигезеңдә, үзең ясый башлаган алачыгыңда...

Әлмәндәр. Шулай димсең?.. Ястәгнәй чыксын инде, сабуллашып китим.

Әжәл. Бәлки, кирәкмәс.

Әлмәндәр. Ни өчен?

Әжәл. Ни өчен дип... Башың белән уйлап кара. Ул да яшь кеше түгел, син авырайганны күрер дә кәефе китәр. Син бит кешеләрнең кәефләре кырылуын теләмисең.

Әлмәндәр. Шулай шул.

Әжәл. Әйдә тор. Әкрән генә атлыйк. Нәрсә ул синең өчен өч чакрым ара. Сиңа жиңелрәк булсын өчен, мин яныңнан бармам, читтәнрәк атлармын.

Әлмәндәр (*урыныннан торып*). Бигрәк төче телләгә әйләнгәнсең.

Әжәл. Төче телләдән түгел. Качып киткәнеңдә ачулансам да, сокланам мин сиңа. Туксан бер яшеңдә өч чакрым жиргә жәяүләп чыгып киткәнсең. Кайтасың барын да оныткансың. Иә ничек, ярыйсыландымы хәлең? Бәлки, чыннан да, Ястәгнәй знакумың чыкканны көтәрсең? Берәр ат юнәтеп озатып куярлар.

Әлмәндәр. Юк, кеше борчырга яратмыйм. Әйдә.

Әкрән генә бакчадан чыгып китәләр. Евстигней керә.

Евстигней. Альмандар. Кайда син? Где ты? Шаярма, әй, балагур, шайтан!

Ут сүнә.

IV күренеш

Әлмәндәр карт бакчасы. Эшләнеп бетмәгән алачык идәнендә
Әлмәндәр белән Әжәл утыралар. Вакыт — төн. Әрәмәлек ягын-
нан гармунга кушылып җырлаган тавышлар ишетелә.

Әжәл. Ятып ял итеп ал, Әлмәндәр. Шактый юл үттөң, арыгансың-
дыр.

Әлмәндәр. Акылың алтын икән. Ял итеп ал дигән булып мәңге-
леккә йоклатырга җыенасыңмы?

Әжәл. Нәрсә инде син. Кем дип беләсең мине ул кадәр. Син генә
ул алдашасың, мин гадел эш йөртәм. Кулыңны куймаган килеш
синең орынаммы... Синең өчен элэгәчәк миңа. Ләкин барыбер соңгы
төнөңне үзеңә бирәм.

Әлмәндәр. Маташтырма.

Әжәл. Валлаһи, билләһи. Төнлә алып китмим сине. Таң атканда,
кояш чыгар алдыннан, көн уянганда. Күңелең гел яктыда булгач,
үлемең дә яктыда булсын. Ә бүген төнлә син теләгән нәрсәңне
эшли аласың.

Әлмәндәр. Җәйге кыска төндә ни эшләп булсын. Ашап туймаган-
ны ялап туеп булмас.

Әжәл. Уйла. Үкенечләрәң калмыймы?

Әлмәндәр. Юк. Мин кылган эшләремә үкенмәдем. Эшләргә ни-
ятләгән эшемне ахырына җиткезеп туктадым. Ярты юлда менә шушы
алачык кала, тагын... тагын... Дөнъя кала. Төзелеп бетмәгән дөнъя
кала. Төзеп бетерәсе иде. Кешеләр үлсәләр дә, ичмасам, минем
яшемә җитеп үз үлемнәре белән үлсеннәр иде. Уттан кырылмасын-
нар иде.

Әжәл. Нәрсә әле син мескенләнеп коелып төштең, Әлмәндәр?
Шундый күңелле иде синең белән, кинәт сүндек. Салындырма бо-
рыныңны, җебемә, чурту-матыр. Тор әйдә, алачыгыңны кадаклап
бетерәбез.

Әлмәндәр. Төнлә шакылдау килешми. Кешеләр йоклый.

Әжәл. Нишләргә соң инде синең белән?

Әлмәндәр. Китер кәгазеңне.

Әжәл. Әлмәндәр...

Әлмәндәр. Китер диләр.

Әжәл. Нигә инде... Мин үзем әйтеп торганда...

Әлмәндәр. Белеп тор, мин кул куйдырдым, Әлмәндәрне жүндем дип мактанасы булма, үзем куям.

Әжәл. Хет өйдәге улың, киленең, оныгың белән сабуллаш.

Әлмәндәр. Йокылары бүленмәсен.

Әжәл. Ярый соң, алайса, әйтмәк бар, көчләмәк юк. Соңыннан миңа үпкәләмә. (*Кәгазь белән карандашны Әлмәндәргә суза.*)

Әлмәндәр, кызганам мин сине, валлаһи кызганам. Сиңа ярдәм итәсем килә, ничек ярдәм итәргә белмим. (*Кинәт бер фикергә килә.*) Таптым! Таптым, Әлмәндәр дус! Син исән калачаксың!

Әлмәндәр (*кәгазьне атып бәрәп*). Әйт тизрәк!

Әжәл. Искәндәр! Улың Искәндәр! Фамилиягез бер, исемнәрегез охшаган. Абайламас Газраил. Сизмәслек итеп эшләргә. Искәндәр үзе дә Әжәл көтеп ята. Керим мин аның янына, кул куйдырып чыгыйм.

Әлмәндәр (*сикереп торып*). Ни дидең? Ни дидең син, явыз?! Минем бердәнбер улыма? (*Әжәлнең якасына ябыша.*)

Әжәл. Нишлисең, жибәр!

Әлмәндәр. Син Әлмәндәр картны?..

Әжәлне күтәрәп алып жүргә сыламакчы була. Әжәл бирешми. Көрәшәләр. Икесе дә егылып жүрдә әүмәкләшәләр. Ниһаять, икесенең дә хәле бетә, бер-берсенә аркаларын терәшеп ял итәләр.

Әжәл. Әйтерсең мин үзем өчен.

Әлмәндәр. Дәшмә!

Әжәл. Синең өчен бит, яшисең килә бит.

Әлмәндәр. Дәшмә дим!

Әжәл. Дәшмим, чурту-матыр, мәтәлеп кит. Ике тиенлек тә акылың юк. «Ала карга» дип жүрәп йөрәргә генә беләсең. Аңарга китсә, ала карга асыл кош та түгел әле.

Әлмәндәр. Булмасын. Ул — жан иясе.

Әжәл. Аның кемгә кирәге бар?

Әлмәндәр. Дәнъяда булгач кирәге бардыр.

Пауза.

Әжәл. Гафу ит, Әлмәндәр. Мин Искәндәрне исеңә төшереп ялгышканмын. Синең Әлмәндәр икәнеңне онытып жибергәнмен. Әй, дөнъя, дөнъя... Ассалуди, былгаруди... Карале, Әлмәндәр, теге Ястәгнәй ничек булыр? Синең урынга батмасмы?

Әлмәндәр кинәт Әжәлгә таба борыла. Әжәл егылып китә.

Әлмәндәр. Тагын башладыңмы?

Әжәл (артка чигенеп). Булды, булды. Дәшмим, дәшмим. Зинһар, кызма. (Жирдә яткан кәгазьне алып.) Ярар, синеңчә булсын. Бөтенесе син дигәнчә булсын, мә. Мә, карандаш.

Әлмәндәр, кәгазь-карандашны алып, кул куярга жыенганда, бакча рәшәткәсе янына Гөлфирә белән Мансур килеп туктыйлар. Мансур Гөлфирәгә якин килми, читтә басып тора. Әлмәндәр, кул куярга онытып, аларны күзәтә башлый.

Мансур. Гөлфирә, сез нигә безнең авылда тумаган икән?

Гөлфирә. Әллә нинди сораулар бирәсез сез, Мансур.

Мансур. Ярамыймыни?

Гөлфирә. Үзегез ничек уйлыйсыз соң?

Мансур. Мин уйламыйм.

Гөлфирә. Уйламагач, андый сорау бирмәгез.

Мансур. Авылда шулай инде. Сорауны уйлап торып бирмиләр. Тоталар да әйтәләр. Шәһәрдә генә уйлаган булалар. Уйлап, әйтерсең бездән артык жирләре бар. Алар да ике аяклы, без дә ике аяклы.

Гөлфирә. Тавык та ике аяклы, каз да ике аяклы.

Мансур (көлеп). Әләктереп ала беләсез сез.

Әлмәндәр. Син дә әләктереп ал, пешмәгән. Авызың ачып тора-сың. Бүтән чакта бик егетләнәсең бит.

Әжәл. Тукта, Әлмәндәр, тыңлыйк.

Әлмәндәр. Кыз белән егет сөйләшүе сиңа ник кирәк?

Әжәл. Кызык бит. Сөйләшүләре ни белән бетәр икән.

Гөлфирә. Сез нигә уеннан киттегез?

Мансур. Сез дә киттегез бит.

Гөлфирә. Мин нишләмәм. Миңа дәү бабам әйтте, озак йөрмә, сәгать ун тулганчы, матри, өйдә бул, диде.

Әлмәндәр. Кара курнус борынны, ничек алдаша.

Мансур. Әлмәндәр бабай өйдә юк. Аны күрдем мин, Антоновка авылына бара иде. Ул анда барса ике-өч көнсез кайтмый, беләм.

Әлмәндәр. Муладис!..

Мансур. Ул миңа әйтте, Гөлфирәң кайтты, диде.

Гөлфирә. Ничек Гөлфирәң?

Әлмәндәр. Сынаттың, егет.

Әжәл. Тик кенә утыр инде.

Әлмәндәр. Ничек тик утырыйм, оныгымның кызы ич ул.

Мансур. Белмим инде, Әлмәндәр бабай шулай диде.

Гөлфирә. Моның өчен элэгәчәк аңарга. Ярый, сау булыгыз, Мансур, миңем йокым килә.

Мансур. Егетләр белән сөйләшкәндә йокым килә дип әйтергә ярамый.

Гөлфирә. Ни була?

Мансур. Әдәпсез була, некультурный була. Авыл кызлары алай дип әйтмиләр.

Гөлфирә. Алайса, авыл кызлары янына барыгыз.

Мансур. Нигә алай авыл кызлары дип мыскыл итебрәк әйтәсез?

Гөлфирә. Нәрсә миңа бәйләнәсез? Кайткан саен бәйләнәсез.

Мансур. Сезнең белән сөйләшсәм килгәнгә. Шуңа күрә авылга кайтканыгызны көтеп кенә торам.

Гөлфирә. Әллә яратам дип әйтергә уйлыйсызмы?

Мансур. Уйламыйм. Яратам дип әйтер өчен нигә уйлап торырга. Яратмыйм дип әйтер өчен уйларга кирәк.

Гөлфирә. Кызык икән. Нигә алай?

Әлмәндәр. Безнең замандагыча сөйләшмиләр шул болар. Сөйләшүләре тәмле.

Әжәл. Нәрсәсе тәмле инде, кырт та мырт.

Әлмәндәр. Бөтен хикмәт шунда. Безнең яшә чакта без генә сөйли идек. Хатын-кызның теле кияүгә чыгып ун елдан соң гына ачыла иде. Төннәрен кочаклаганда да түшәк читенәрәк авышалар иде,

куркалар иде. Курыккан хатын-кызны кочаклауның ни төме бар. Кочагыңа үзе шуып керсен ул. Теле белән ачуланган булсын.

Әжәл. Карт азгын син, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Ту-ты.

Гөлфирә. Нигә алай? Әйтегез инде, ник дәшмисез?

Мансур. Әйтәм, миңа син дип дәшсәгез, әйтәм.

Гөлфирә. Сез дип үзең башладың?

Мансур. Мин культурныерак чыксын дип әйткән идем.

Гөлфирә (көлеп). Үләм! Көлеп үләрсең синең белән.

Мансур. Менә болай ул, Гөлфирә. Яратам дип әйтер өчен уйларга кирәкми. Чөнки күңелеңдәген әйтәсең. Яратмыйм дип әйтер өчен уйларга кирәк. Чөнки уйламый әйтеп ташлап ялгышуың бар. Яратмыйм дип бер әйткәч, яратам дип әйтергә соң була.

Гөлфирә. Яратам дип әйтеп тә ялгышырга мөмкин.

Мансур. Күңел беркайчан да ялгышмый.

Гөлфирә. Лекцияң өчен рәхмәт, истә тотармын. Син кайчан әле армиягә китәсең?

Мансур. Нигә алай сорыйсың?

Гөлфирә. Авылга кайткач үзем генә рәхәтләнеп йөрер идем.

Мансур. Быел котыласың, ике елдан тотыласың.

Гөлфирә. Ике елдан соң мин авылга кайтмыйм.

Мансур. Кая барасың?

Гөлфирә. Быел укырга керәм. Студент булгач, жәй көне студотряд белән китәм.

Мансур. Укырга керә аласыңмы соң?

Гөлфирә. Мин бит син түгел. Минем бөтенесе дә бишле.

Әлмәндәр. Үземә охшаган, мактанырга ярата. Шулай, кызым, сер бирмә. Дәү бабаң сер бирмәде дөньясында.

Мансур. Син, Гөлфирә, миннән котылам, дисең. Үзең мине күргәч сөенәсең.

Гөлфирә. Каян беләсең?

Мансур. Мансур сизә ул. Авылга да син мине сагынып кайтасың.

Гөлфирә. Менә бусы ялган.

Мансур. Ялган дип өйтергә ашыкма, Гөлфирә, чын дип өйтөсең бар.

Гөлфирә. Кара син нинди!

Мансур. Мин шундый. Элек кенә оялчан идем. Хәзер... (Көйләп.) «Менә без дә үсеп життек, әни». Армиягә китәбез. Армия оялчан егетләргә яратмый. Син ачуланма мине сагынып кайтасың диюемә. Аның ни гаебе бар. Мин дә бит сине сагынып көтеп торам. Күңеләң мин сагынганны сизә.

Гөлфирә. Үләм, үләм!..

Мансур. Син нигә безнең авылда тумаган икән, дип өйткән идемме?

Гөлфирә. Өйткән идең.

Мансур. Безнең авылда туган булсаң, безнең авылда үскән булсаң, гел бергә булган булыр идек. Мин армиягә киткәндә, кулъяулык чигеп бирер идең...

Гөлфирә. Үләм!.. Хәзер кулъяулык чикмиләр авылда да.

Мансур. Син чигәр идең, Гөлфирә.

Әлмәндәр. Дәрәс! Чигәр иде. Әгәр дә мин чынлап торып яратсам, комнан бау ишәр идем.

Әжәл. Иштеңме соң?

Әлмәндәр. Нәрсә иштеңме?

Әжәл. Яратканың булмадымыни?

Әлмәндәр. Аны өйтөсең икән. Комнан бау ишеп азапланырга әллә мин жүләрме. Кыйбла жилинә сәнәк белән кадаучы түгел мин. Бау ишмәдем, Искәндәрәм тугач, Йөзембикәмә бишек ясап бирдем. Кулыма балта да тотып караганым юк иде, ясаган бишегем сандугач оясы булды.

Гөлфирә. Мансур... Син... Син нигә миңа... яратам дип өйтмисең?

Мансур. Син яратмыйм дип өйтерсең дә...

Гөлфирә. Ә мин алай дип өйткәнче уйлап карармын.

Мансур (Гөлфирәгә кочагына алып). Яратам, Гөлфирә.

Әлмәндәр (куанычыннан нишләргә белми). Үбешегез инде, хәерсезләр. Аның ни ояты бар.

Әжәл. Әкрән, әкрән, Әлмәндәр. (Гөлфирә белән Мансур үбешкәнне күреп.) Әх, нигә мин дә кеше булып яралмаган икән!

Гөлфирә (Мансурдан читкәрәк китә). Чыннанмы, Мансур?

Мансур (бар көченә кычкырып). Яратам! Я-ра-та-а-а-ам!

Гөлфирә. Нишлисең, жүләр!

Мансур (жырга күчеп).

Уфа тараклары белән
Күңелле чөч таравы;
Үзәкләремне өзәдер
Бер елмаеп каравы.
Уфа тараклары таптым
Агыйдел буйларынан;
Гомеремнең буйларына
Китмәссең уйларымнан.

Гөлфирә. Нишлисең, Мансур! Кешеләр ишетә.

Мансур. Беркем дә юк, Гөлфирә, дөньяда без икәү генә.

Әлмәндәр (Гөлфирә белән Мансур ишетерлек итеп). Ә мин?!
Мине кая куясыз. Мин бар, мин — шәһит!

Мансур белән Гөлфирә Әлмәндәр тавышын ишетеп сызалар.
Әлмәндәр төзәеп бакча уртасына баса.

Ә мин?! Мин бар дөньяда! Мин исән! Кит, Әжәл. Китеп тор
янымнан! Әх!.. (Мансур жырлаган көйгә жырлап бакча буйлап
йөрөнә.)

Уфа тараклары белән
Кем чөчләрен тараган;
Фани дөнья авыр диләр,
Кем күтәрәп караган.
Уфа таракларым жуйдым
Чөчләрем тараганда...

Бакчага Өммиә чыга. Аптырап Әлмәндәргә карап тора.
Әлмәндәр жырын дәвам итеп аның каршына бара.

И туган-үскән илләрем,
Чит жиргә караганда.

Өммиә. Әллә инде акылың ук жиңеләйдеме, Ходеәм? Өйдә югың
лабаса, Антунга китте, дигәннәри. Кай арада кайтып життең? Булсаң
да булырсың икән.

Әлмәндәр. Кушылып җырла миңа, килен.

Өммия. Әстәғфирулла. (Тиз генә кереп китә.)

Әлмәндәр. Надан! (Алачык янына бара-бара сөйләнә.) Дөнъя ямен аңламый. Япъ-яшь башларыннан йоклап яталар. Әх, егерме генә елга яшь булсам! (Алачык идәнәнә утырып.) Утыз гына елга. Кырык... Илле... Алтмыш... Җитмеш...

Алмагач арасыннан көянтә-чиләк күтәргән Йөзембикә чыга. Ул төсә, буге, тавышы белән Гөлфирәгә охшаган. Киеме генә башка.

Әлмәндәр. Йөзембикә!

Йөзембикә (туктап кала, йөзен яулыгы белән каплый). Кем ул?

Әлмәндәр. Мин бу, Йөзембикә, Әлмәндәр.

Йөзембикә. Басма өстендә нишләп утырасың, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Айны саклыйм.

Йөзембикә. Айны? Аны урлыйлармыни? Ул бит еракта, аңа кемнең кулы җитсен.

Әлмәндәр. Җирдәге айны. Иңбашларына көянтә-чиләкләр аскан айны саклайм, Йөзембикә.

Йөзембикә. Әллә минемә?

Әлмәндәр. Син аймыни?

Йөзембикә. И хәсиятсез. Кит, юл өстендә утырма.

Әлмәндәр. Китмәсәм, нишләтерсең?

Йөзембикә. Суга төртеп төшерермен.

Әлмәндәр. Аннары тартып алырсың да бауга элөп киттерерсең.

Йөзембикә (көлеп). Тиледер син, иемә? Төнлә берүзең басма өстендә утырасың.

Әлмәндәр. Син дә берүзең чишмәгә килгәнсең ич. Төн дип тормагансың.

Йөзембикә. Көндезләрен вакытым юк.

Әлмәндәр. Минем дә вакытым юк.

Йөзембикә. Минем әти сине мактый. Ун кеше өчен эшли, ди. Печән чапканыңны карап торган.

Әлмәндәр. Алай булгач эш пешә икән.

Йөзембикә. Нинди эш?

Әлмәндәр. Сиңа яучы жибәрсәм, әтиең ык-мык килеп тормас.

Йөзембикә. Минем әти яучыларны яратмый, кызларым үзләре теләгәннәргә барсыннар, ди.

Әлмәндәр. Алай булгач бигрәк тә жайлы. Көзгә туй ясарбыз.

Йөзембикә. Мин сиңа барырга жыенмыйм да.

Әлмәндәр. Нигә?

Йөзембикә. Син әллә нинди. Сиңа ышанып булмый. Син авылдагы бөтен кызларга да күз кысасың.

Әлмәндәр. Аның хәйләсе бар, Йөзембикә. Бүтән кызларга мин күз кысқан булып бер күзем белән генә карыйм, сиңа ике күземне тутырып карыйм.

Йөзембикә. Миңа ник алай карыйсың?

Әлмәндәр. Бүтән кызлар сарык кебек. Үз күләгәләреннән үзләре өркөп, өерләре белән йөриләр, син берүзең, кәжә кебек, берәүгә дә исең китми, туры басып урамның уртасыннан йөрисең.

Йөзембикә. Әти шулай өйрәтә. Ходай ир балалар насыйп итмәгән, кызларым жебегән булмасын, ди. Беркемнән дә бер сүз әйттермәм, ди.

Әлмәндәр. Шунның өчен сиңа ирдәүкә дип әйтәләрме?

Йөзембикә. Әйтсеннәр. Исем дә китми.

Әлмәндәр. Кил, минем янга утыр, Йөзембикә.

Йөзембикә. Ник?

Әлмәндәр. Су анасының чәч тараганын карарбыз.

Йөзембикә. Кешеләр күрсә...

Әлмәндәр. Син курыкмыйсың ич.

Йөзембикә. Мин үзем генә булганда курыкмыйм.

Әлмәндәр. Берәрсе сүз әйтеп карасын, жиде бабасына иман шарты укытырмын... Нигә көлөсең?

Йөзембикә. Син усал түгел.

Әлмәндәр. Сиңа усаллар кирәкмәни?

Йөзембикә. Кирәкми. Усаллар кирәкми. (Әлмәндәргә якын килмичә генә алачык идәненә утыра.)

Пауза.

Әлмәндәр. Ай нигә якты, беләсеңме, Йөзембикә?

Йөзембикә. Белмим, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Болытлар ышкылып йөрөп шулай ялтыратып бетергәннәр аны. (Йөзембикә рәхәтләнеп көлә.)

Йолдызлар нигә җемелди, беләсеңме?

Йөзембикә. Белмим.

Әлмәндәр. Басма өстендә Мәкәрҗә чиләге кебек матур кыз утыра, кем икән ул дип, күзләрен кысып-кысып карыйлар.

Йөзембикә. Тиле-миле!

Пауза.

Әлмәндәр, без олыгайгач та Ай шул урында торыр микән?

Әлмәндәр. Юк.

Йөзембикә. Кая китә?

Әлмәндәр. Мин аны алып төшөп, үзебезнең өй кыегына кадаклап куям.

Йөзембикә. Алай итмә, Әлмәндәр. Бүтәннәргә дә кирәк ич Ай.

Әлмәндәр. Ярый алайса, тимәм, урынында торыр.

Йөзембикә. Без картаербыз микән, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Мескеннәр генә картаю.

Йөзембикә. Без үләрбез микән, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Таптың сөйләшер сүз.

Йөзембикә. Ни сөйләшик соң?

Әлмәндәр. Мескеннәр генә үлә.

Йөзембикә. Ходай язганнан узып булмый.

Әлмәндәр. Белмим ни язгандыр, мин укый белмим.

Йөзембикә. Алай димә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Нәрсә остабикә булып утырасың, чурту-матыр.

Йөзембикә. Ни дигән сүз ул чурту-матыр?

Әлмәндәр. Әти Антун урысыннан өйрөнөп кайткан. Ачу килгәндә әйтә торган сүз, ди.

Йөзембикә. Ачуланма инде, Әлмәндәр. Миңа ул сүзне әйтмә.

Әлмәндәр. Ачуны китермәсәң, әйтмәм.

Әтәч кычкырган тавыш.

Йөзембикә (торып). Таң әтәчләре кычкыра.

Килгән ягына борылып китә башлый. Әлмәндәр, көлә-көлә, утырган урыныннан тора.

Йөзембикә (борылып). Нигә көлөп каласың, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Су алырга оныттың.

Йөзембикә. И, синең белән... Чык басмадан.

Әлмәндәр. Ә син минем яннан үтеп кит.

Йөзембикә. Басма тар, егылам.

Әлмәндәр. Мин тотып калырмын.

Йөзембикә. Әйем.

Әлмәндәр. Куркак.

Йөзембикә. Син үзең куркак. (Алачык идәнәнә баса.) Кулың белән кагылма, ярыймы.

Идән буйлап атлый, Әлмәндәр идән читендә басып тора. Йөзембикә үткәндә, бер аягына гына басып, Йөзембикәне уздырып жибәрә.

Әлмәндәр. Тизрәк тутыр чиләкләреңне, аягым арды.

Йөзембикә тавышы. Тилеләнмә, егыласың.

Шул сүзне генә көткәндәй, Әлмәндәр чайкалып китә. Бакчага Өммия белән Искәндәр чыгалар.

Өммия. Күр, үз күзләрең белән күр.

Әлмәндәр. Күрәм, Йөзембикә, күрәм.

Искәндәр (Әлмәндәр янына килеп). Әти...

Әлмәндәр (ике аягына басып, текәлеп Искәндәргә карап тора). Улым, синме соң бу?

Искәндәр. Мин, әти, мин...

Әлмәндәр. Мин әле әниң белән сөйләшеп утырдым.

Өммия. И Ходаем, шул гына житмэгән иде.

Әлмәндәр. Килен, син дә мондамыни?

Өммия (куркыбрак). Монда, әткәй, монда.

Әлмәндәр. Ачуланма инде, килен.

Өммия. Ачуланмыйм, әткәй, ачуланмыйм.

Әлмәндәр. Авыр сүз әйтеп күңелеңне рәнжеткәнем булмады бит, килен. Ачуланганда да яратып, үз итеп ачуландым.

Өммия. Шулай, әткәй, шулай...

Әлмәндәр. Әй телең, килен. Бигрәк тәмле. Сандугач кебек сайрыйсың. Шундый телне кырык ел миннән яшереп яшәдең.

Искәндәр. Әти, өйгә керик.

Әлмәндәр. Минем белән әрепләшү синең үзеңә дә дөнья рәхәте бит, килен. Синең юньсез ирең көн озынына өч сүз дә әйтми. Ә хатын-кыз сөйләшмичә тора алмый. Дәрәс әйтәмме, килен?

Өммия. Хак, әткәй, хак сөйләсең. (Искәндәргә шыпырт кына.) Малайларга, кызларга хәбәр итәргә кирәк.

Әлмәндәр. Ни сөйләшәсез, килен?

Өммия. Сине мактыйбыз, әткәй.

Әлмәндәр. Шулай дәрәс. Юкса, кара аны, матри, килен. Килегез, тезелешеп утырыйк әле. (Алачык идәнә утырып.) Улым, син уң ягыма, килен, син суң ягыма утыр.

Өммия. Утырабыз, әткәй, утырмыйбызмы соң.

Утыралар. Өммия шикләнебрәк кырыйгарак утыра.

Әлмәндәр. Якына кил, килен. Менә шулай. Күрәсезме, балалар, таң ата. Озакламый кояш чыгар. (Искәндәргә.) Син нигә өстеңә кимәдең? Таң атканда салкын була. (Өстеннән казакиен салып Искәндәр иңенә яба.)

Өммия. Авырткан жирең юктыр бит, әткәй?

Әлмәндәр. Йөрәгем урынында түгел. Кош булып очып йөри.

Өммия. Алай икә-ән. Болай кайда утырганыңны, нишләп йөргәннәреңне беләсеңме соң?

Әлмәндәр. Килен, бар әле Хәмдебануны чакырып кер.

Өммия. Хәмдебануны?.. Йоклыдыр ул, әткәй.

Әлмәндәр. Таң атканда йоклап яталармы?

Өммиә. Анысы шулай да. Син дә ятып тор... Жиңеләеп китәрсен.

Әлмәндәр. Әйткәнне тыңла, килен.

Өммиә. Искәндәр, нишлим?

Искәндәр. Бар, чакыр.

Өммиә. И Ходаем... (дия-дия бакча капкасына бара. Анда Гөлфирә белән Мансурны очрата.) Кайда йөрисен син бу вакытка чаклы? Дәү бабаң...

Гөлфирә. Нишләгән?..

Өммиә. Нишләгән, нишләгән... Акылы жиңеләйгән. Бар, Хәмдебану әбиеңне чакыр.

Гөлфирә. Нигә?

Өммиә. Белмисезмени, өйләнәм дип саташа бит. Үләм, Ходаем, адәм көлкесенә калып бетәбез. Вакытында үлә белмәсәң, шулай инде ул. Бар инде, күңеле булсын.

Әлмәндәр. Килен, үзеңә кушкан йомышны бүтәннән эшләтмә.

Өммиә. Үләм. Колагын кара син аның. И Ходаем... (Китә.)

Гөлфирә (тиз генә бакчага керә, Әлмәндәр янына килә). Дәү бабай...

Әлмәндәр. Сөйгән егетең нигә кермәде?

Гөлфирә. Дәү бабай...

Әлмәндәр. Бар, алып кер.

Гөлфирә. Анда беркем дә юк, дәү бабай.

Әлмәндәр. Алып кер.

Гөлфирә, бакча капкасына барып, Мансурны чакырып кертә. Мансур кыюсыз гына Әлмәндәр янына килә.

Әлмәндәр. Ник алай, әйбер урлаганда тотылган сыман киләсен?

Мансур. Исәнмесез, Әлмәндәр бабай. Исәнме, Искәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән булмый, нишлик. Ничек дидең өле, дөнъяда без икәү генә, дидеңме? Шөп әйттең, муладис. Кара аны, арагызга өченче кешене кертмә, колагың борып өзәрмен. Менә, Искәндәр улым, оныгыңның кияве шушы егет була. Белә идеңме?

Искәндәр. Әти...

Әлмәндәр. Әй, сиңа сүз әйткән мин жүләр. (Гөлфирәгә.) Дәү әниенә охшагансың икән син, кызым, бәхетле булырсың. Кил, утыр яныма. Син, кияү... Мансурмы әле исемен?

Мансур. Мансур.

Әлмәндәр. Илсур атлы энең дә бармы әле синең?

Мансур. Бар.

Әлмәндәр. Кайда ул?

Мансур. Йоклыйдыр.

Әлмәндәр. Алып кил.

Мансур. Мондамы?

Әлмәндәр. Алып кил дигәч, монда була инде.

Гөлфирә. Дәү бабай...

Әлмәндәр. Йокысыннан уяна алмаса, күтәрәп алып кил. Бар инде, бар. Егет кеше ике әйткәнне көттерми.

Мансур чыгып китә.

Искәндәр. Әти, өйгә керик.

Әлмәндәр. Бакчага кунаклар чакырдым, өйгә кереп качыйммы? Дәрәс бит, кызым?

Гөлфирә. Дәү бабай, син кыланасыңмы?

Әлмәндәр. Ни дидең?

Гөлфирә. Син кыланасың гына бит, әйеме?

Әлмәндәр. Дәү бабаң гумере буе кыланчык булды, кызым.

Бакча капкасы янында Хәмдебану белән Өммия.

Өммия. Нишләтәсең инде, Хәмдебану. Әлек тә тулы түгел ие, хәзер булганы да чыгып беткән. Оят инде, оят.

Хәмдебану. Хәерле булсын.

Әлмәндәр. Килгәч нигә керми торасың, Хәмдебану!

Хәмдебану. Керәм, Әлмәндәр абзый, керәм.

Өммия белән алачык янына киләләр.

Әлмәндәр. Йоклый идеңме, Хәмдебану?

Хәмдебану. Юк, Әлмәндәр абзый, уянган идем.

Әлмәндәр. Берьялгызың күзгә йокы кермидер шул. Менә мин дә йоклый алмыйм.

Хәмдебану. Йокларсың, Алла боерса.

Әлмәндәр. Йокларбыз, диген, Хәмдебану.

Хәмдебану. Әй Алла...

Өммия. Сөйләмә дә инде.

Әлмәндәр. Кияүгә чыкмыйм дисең инде алайса, Хәмдебану?

Хәмдебану. Чыгарбыз, Әлмәндәр абзый, чыгарбыз.

Әлмәндәр. Кемгә?

Хәмдебану. Кемгә дип... Әй Алла... Исән-сау терел дә, чыгарбыз.

Әлмәндәр. Мин авырумыни?

Хәмдебану. Юк, Әлмәндәр абзый, Алла сакласын.

Әлмәндәр (*кинәт көлә башлай. Көләп туктагач*). Әй, килен, килен. Кайнатаңны ничек чирләтергә белми аптырыйсың ла инде. Авырмыйм мин, Хәмдебану, тап-таза мин.

Хәмдебану. Шулай булмый соң... Шулай, Әлмәндәр абзый.

Әлмәндәр. Кил әле, утыр әле яныма. Кит, улым, читкәрәк, кыз белән егет сөйләшкәнне тыңлап утыру гөнаһ. Утыр, Хәмдебану, курыкма, тимим.

Хәмдебану. Утырам, Әлмәндәр абзый, нидән куркыйм. (*Утыра.*)

Әлмәндәр. Әгәрәнки кулым белән ялгыш кагылсам, колак төбемә утыртырсың, ярыймы. Теге вакытта түбән очның бозау Закирга суккан шикелле итәрсең. Хәтерәңдәме?.. Егерме биш яшендә ирсез калып берәүне дә якын жибәрмәдең шул. Наман берьялгызың. Үзсүзле хатын булдың, Хәмдебану. Димләп карадым, гүмереңне заяга үткәргән, интекмә дип, бүтәннәргә димләп карадым, ачуланган чакларым булды. Сүземне тыңламадың. Үземә кияүгә чык дип бәйләндем — ачуландың. Рәхмәт, рәхмәт, Хәмдебану, сынатмадың. Ирең мәрхүмне рәнжетмәдең. Әгәрәнки мин хөкүмәт башында торсам, синең кебекләргә мидал бирер ием. Ишетәсеңме, Гөлфирә кызым?

Әй ягыннан бакчага Евстигней чыга.

Евстигней. Альмандар, ай, Альмандар!..

Әлмәндәр. Эдич мин, Ястәгнәй.

Евстигней (алачык янына килеп). Син — шайтан, Альмандар. Кая качтың? Бакча чыгам — син юк. Аптыраш. Бригадирга барам, ат бир әйтәм, Альмандар барам. Начар, Альмандар. Дус качкан, начар. Киям. Ызба керәм — юк. Тыңлыйм — гур-гур-гур — син тавыш.

Әлмәндәр. Садис, Ястәгнәй. Малы-малы балакыем. Сын, сноха, дучка, Хәмдебану сидим балакыем, хураша. День идет, сулныцы идет.

Евстигней (башкаларга). Якшимисиз?

Өммия. Эрастуй, Ястәгнәй дәдәй. Старик ни слушай. Маклашка давай. Один сад ходит, писнә пают. (Гөлфирә көлгәнне күреп.) Нигә көләсең?

Искәндәр. Сөйләшә белмәсәң, тик тор, Өммия!

Өммия. Сез генә оста инде.

Евстигней. Ничего! Якши, якши, килин. (Әлмәндәр янына утырып.) Ну, как кайткан? Мин курыккан.

Әлмәндәр. Хураша, Ястәгнәй. Ассалуди, былгаруди. Спасибо.

Йоклаган Илсурны күтәрәп, Мансур керә. Бакчага кергәч уятырга тырыша.

Мансур. Уян диләр! (Колагын уып.) Уян!

Илсур тибәрченә.

Әлмәндәр. Тимә! Ник тиясең малайга.

Мансур. Уянмый ич. (Илсурны жиргә бастыра. Илсур жиргә утыра, күзләрен уа.)

Әлмәндәр. Кешене шулай уяталармы, кит яныннан. (Илсур каршына тезләнәп.) Нәрсә, йоклаулары бик тәмлемени? Йокла, йокла. (Илсур күзләрен ачып Әлмәндәргә карап тора.) Таныдыңмы? Мин ич бу. Канфит кирәкме?

Илсур. Кирәкми.

Әлмәндәр. Бал ашыйсың киләме?

Илсур. Ю-ук.

Әлмәндәр. Алма биримме?

Илсур. Бирмә.

Өммия. Интектермә инде баланы.

Әлмәндәр. Илсур, мин китәм бит.

Илсур. Кая?

Әлмәндәр. Әллә кая, бүтән кайтмыйм.

Илсур. Китмә.

Әлмәндәр. Уянсаң китмим.

Илсур. Мин йокламыйм.

Әлмәндәр. Менә муладис. Яле бер җырлап җибәр.

Илсур. Җырлыйсым килми.

Әлмәндәр. Мин җырлайммы соң?

Илсур. Җырла.

Әлмәндәр (көйләмичә генә).

Без андый малай түгел,
Без мондый малай түгел:
Безнең башлар балык түгел
Куырып ашамаслар.

Илсур (елмаеп). Алай түгел.

Әлмәндәр. Ничек соң?

Илсур. Беләсең. Юрый-марый гына кыланасың.

Әлмәндәр. Кыланмыйм инде. Онытканмын. Шуңа күрә сине чакырып китердем.

Илсур. Көләсең.

Әлмәндәр. Көлмим ич инде.

Илсур (көйләмичә генә).

Без андый малай түгел,
Без мондый малай түгел:
Кая барсак та ярыйбыз,
Күтәргән калай түгел.

Әлмәндәр. Муладис! Әйдә, хәзер көйләп...

Илсур. Алма бир.

Әлмәндәр. Алмамы? Бирәм. Ал үзең өзеп.

Илсур. Син үзең бир.

Әлмәндәр. Үземме? Хәзер, хәзер... (Якындагы алмагачтан алмалар өзеп, Илсур алдына өеп куя.) Менә... Булдымы?

Илсур. Булды. (Җырлый.)

Без андый малай түгел лә,

Без мондый малай түгел:

Илсурга Әлмәндәр кушыла.

Кая барсак та ярыйбыз,

Күгәргән калай түгел.

Әлмәндәрнең күзе алмагач артында басып торган Әжәлгә төшә.

Әлмәндәр. Яле, Илсур, тагын берне сыздыр. «Шырдый»ны...

Илсур. Мин җырлыймын бырдыйны,

Бырдый белән шырдыйны.

Мин җырлаганны ошатмасаң,

Үзең җырла шундыйны.

Илсур җырлаганда Әлмәндәр Әжәл янына бара. Әжәлнең кулыннан кәгазь-карандаш алып, кәгазьне Әжәлнең сыртына җәеп, кул куя. Җырның соңгы ике юлын кабатлап җырлап алачык янына килә.

Әлмәндәр. Мин җырлаганны ошатмасаң,

Үзең җырла шундыйны.

Ут сүнә.

ЭПИЛОГ

Пролог һәм интермедиядәге күренеш. Сәхнәнең бер яғыннан Газраил, икенче яғыннан Әжәл чыга.

Газраил. Кайда Әлмәндәр?

Әжәл (*кәгазьне сузып*). Алыгыз, сезнеңчә булды.

Газраил. Кайда үзе?

Әжәл. Алгы бүлмәдә утыра.

Газраил. Алып кер.

Алгы бүлмәдә Фәрештәнең чәрелдәп кычкырганы ишетелә һәм Фәрештә атылып Газраил кабинетына килеп керә.

Газраил. Ни булды?

Фәрештә (*кытыкланып*). Ул, ул мине кочаклый.

Газраил. Кем?

Фәрештә. Карт.

Әжәл. Карт түгел, Әлмәндәр. Әлдермештән Әлмәндәр.

Алгы бүлмәдән Әлмәндәрнең «Бырдый белән Шырды»е яңгырый.

Пәрдә төшә.

БЕТТЕ.

Minnullin Tufan

ALMANDAR FROM ALDERMESH

Tatar P.E.N. Centre.
420111, Kazan, Kremlevskaya Str., 33
Tel./fax: (8432) 387-318

Magarif Publishing House.
420111, Kazan, Bauman Str., 19
Tel./fax: (8432) 925-748
[Http://magarif.kazan.ru](http://magarif.kazan.ru)
E-mail: magarif@mail.ru

ӘЛДЕРМЕШТӘН ӘЛМӘНДӘР

Татар ПЕН үзәге.
420111, Казан, Кремль ур., 33
Тел./факс: (8432) 387-318

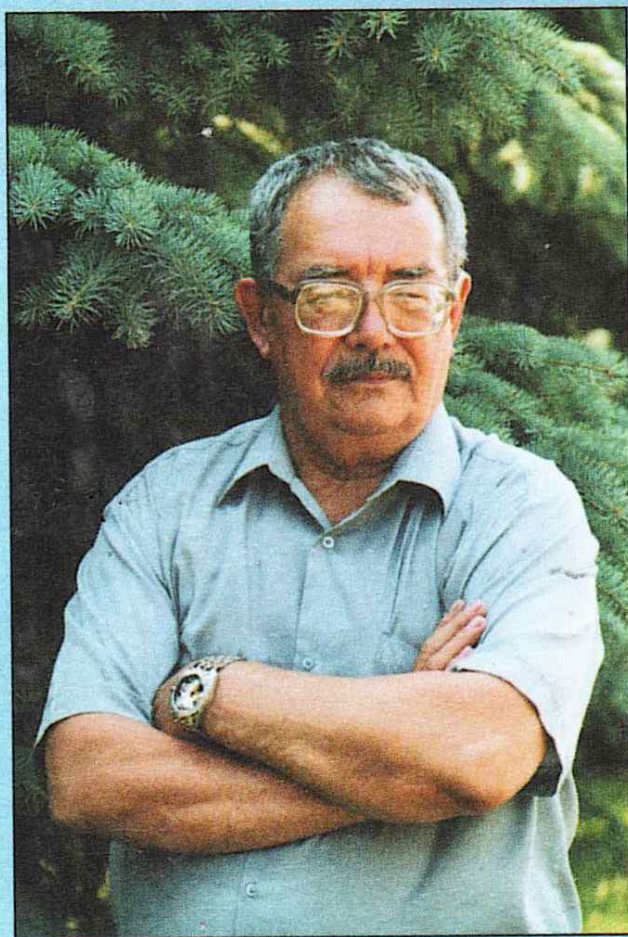
Татарстан Республикасы «Мәгариф» Милли нәшрияты.
420111, Казан, Бауман ур., 19
Тел./факс: (8432) 925-748

АЛМАНДАР ИЗ АЛДЕРМЕША

Татарский ПЕН-центр.
420111, Казань, ул. Кремлевская, 33
Тел./факс: (8432) 387-318

Национальное издательство Республики Татарстан «Магариф».
420111, Казань, ул. Баумана, 19
Тел./факс: (8432) 925-748

Отпечатано в типографии ОАО ПИК «Идел-Пресс».
420066, г. Казань, ул. Декабристов, 2.

Tufan Minnullin (1935) –
is a famous Tatar writer,
playwright. He graduated
Moscow Theatre Secondary
School named after
M. Shchepkin. He is the author
of more than 40 plays,
many novels and essays.
The writer lives and works
in Kazan city.